

Shkrimtari Stefan Çapaliku në librin e tretë "Secili çmendet sipas mënyrës së vet" sjell Shqipërinë në vitet '90 -'97, reflektimi i lirisë nga një e shkuar e afërme, postkomunizmi; që do të pasohet edhe nga një vëllim i katër për të krijuar një kuartet romanor

STEFAN ÇAPALIKU ATDHEU I PAMË NGA LARG TINGËLLON MA I VERTETË E MA TRAGJIK SESA KUR JE BRENDA TIJ

"Jam ndalë në mes të shkretinës që, mbas vitit '90-ës e patëm quejtë "Liri" dhe, kam dashur të mësoj se ku ishin shenjat që do na tregonin anët e horizontit dhe nuk kam mundë me marrë vesh gja. Në këtë humamendje mbaron vëllimi i tretë"

(Fq. 4)

OPINION

QEVERIA VENDOS TË "NDIHMJË" LIBRIN DUKE RRITUR TAKSAT

Nga Gjergj Erebara

(fq. 7)

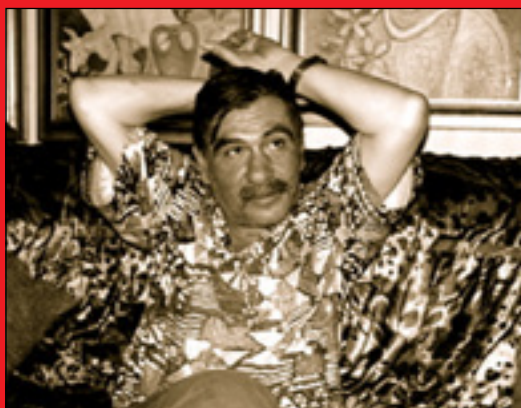

LETËRSIA SHQIPËRI-KOSOVË, PËRVOJA DHE SHMANGIE

Nga Mehmet Kraja

(Fq. 2)

"PRO NOBIS"

JAMARBËR MARKO DHE POEZIA E TIJ HERMETIKE

Nga Yzedin Hima

(Fq. 10)

ÇMIMI
**MAKS VELO VLERËSOHET
ME ÇMIMIN "MJESHTËR NË
ARKITEKTURË"**

(Fq. 6)

KRITIKË
**Një përrallë, pastaj
shumë përralla**
Nga Edison Çeraj

(Fq. 11)

BIBLIOTEKË

BAUDELAIRE shqip nga Mimoza Ahmeti

Korrespondencë (Përkime)

(Fq. 8)

**SË SHPEJTI NGA "MINERVA", LIBRI I
POLITOLOGUT TË SHQUAR AMERIKAN**

IAN BREMMER, "NE KUNDËR ATYRE"

"Një analizë bindëse e fenomeneve bashkëkohore - Trump / Brexit - dhe një paralajmërim rrëqethës për çka na pret në të ardhmen . . . një libër kthjellues dhe provokativ". — *Kirkus Reviews*

(Fq. 14)

Letërsia e Kosovës dhe letërsia e Shqipërisë për një periudhë të gjatë kohore janë zhvilluar në rrethana të ndryshme politike, kulturore, letrare, kështu që, shikuar nga perspektiva e sotme mund të themi se tashmë është pranuar ideja se kishim të bënim me një letërsi, por me dy përvoja të ndryshme letrare. Ky përkufizim i letërsisë shqipe si një e tërë, por me dallime dhe diferenca të brendshme ndihmon që t'i qartësojmë disa dilema historiko-letrare...

LETËRSIA SHQIPËRI-KOSOVË, PËRVOJA DHE SHMANGIE

Nga Mehmet Kraja

Letërsia e Kosovës dhe letërsia e Shqipërisë për një periudhë të gjatë kohore janë zhvilluar në rrethana të ndryshme politike, kulturore, letrare, kështu që, shikuar nga perspektiva e sotme mund të themi se tashmë është pranuar ideja se kishim të bënim me një letërsi, por me dy përvoja të ndryshme letrare. Ky përkufizim i letërsisë shqipe si një e tërë, por me dallime dhe diferenca të brendshme ndihmon që t'i qartësojmë disa dilema historiko-letrare, sikundër që hap perspektivë të qartë, në mënyrë që perceptimi i sotëm i letërsisë shqipe të jetë i liruar nga kufizime të tjera, përveç atyre të njohjes dhe të dijes. Thënë me një fjalë, nuk ka më letërsi kosovare, ajo nuk ekziston më, ndërsa njohja ose mosnjohja e saj në Shqipëri nuk është më çështje kufizimesh jashtëletrare, por e njohjes ose mosnjohjes së një pjese integrale të letërsisë shqipe.

1.

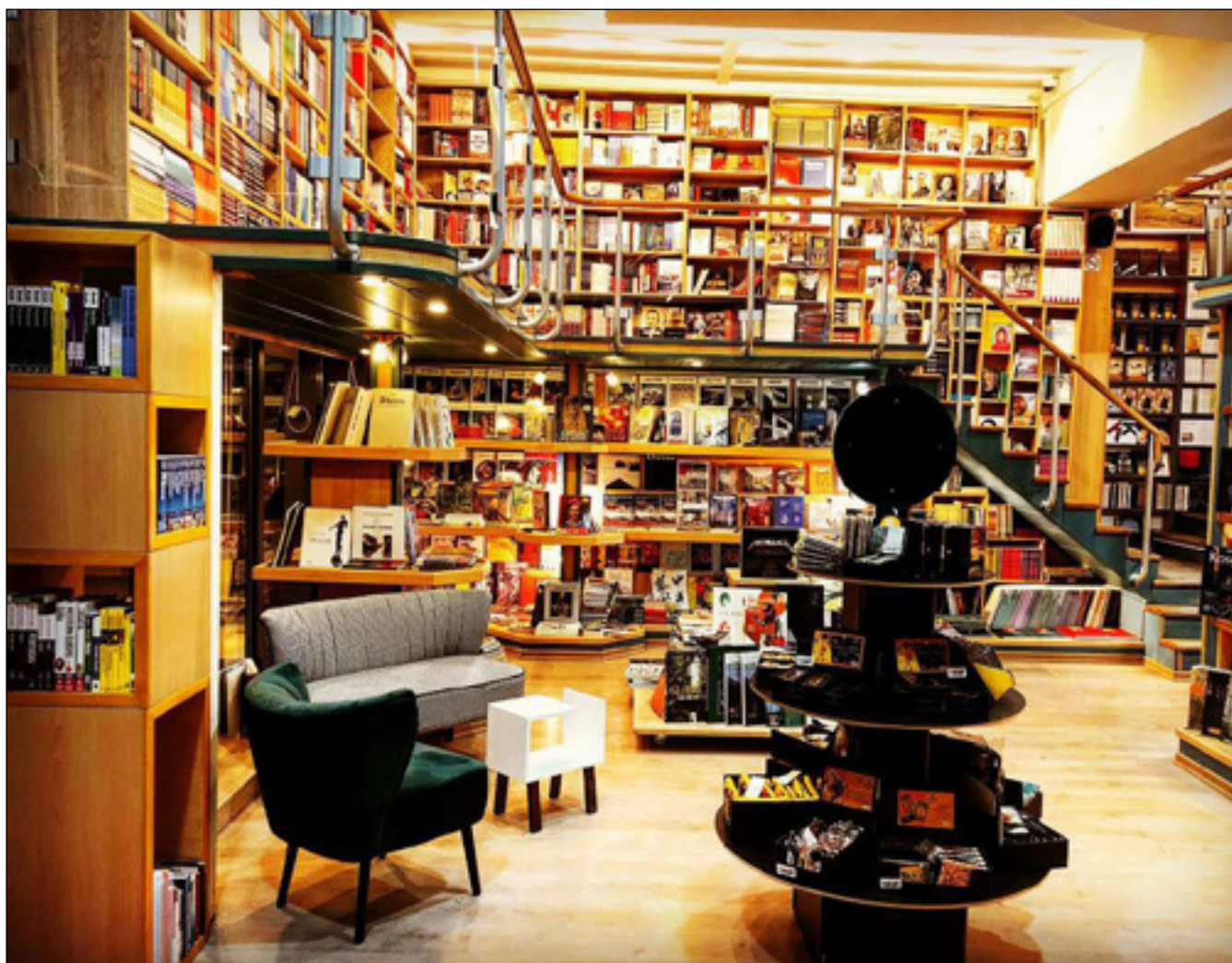
Në pikëpamje diakronike, përkufizimi i letërsisë së Kosovës dhe letërsisë së Shqipërisë si një letërsi me dy

përvoja do të na vinte në ndihmë edhe në trajtimin e temës së erotizmit. Pavarësisht se nuk është temë ideologjike as politike, në ndërtimin e subjekteve letrare ajo ka marrë konotacione të tilla diferencuese, të cilat lidhen jo vetëm me përvojën e shkrimit, me mentalitetin ose me etnopsikologjinë, por edhe me shkollat dhe metodat, me ideologjinë, me lirinë e shprehjes dhe me liritë e njeriut në përgjithësi. Thënë me një fjalë, përvojat e shkrimit dhe të ndërtimit të subjekteve letrare në Kosovë dhe në Shqipëri ishin të ndryshme, pra edhe mbi temën e erotizmit, sepse, sikundër e thamë, fenomeni nuk shfaqet i shkëputur, por, përkundrazi, përfshin disa relevanca letrare.

Në diferencimin e përvojës letrare Kosovë-Shqipëri, e para ndër të parat çështje paraqitet tradita e shkrimit. Kosova nuk kishte një traditë të ndarë të shkrimit letrar dhe ushqimi i parë i shkrimtarëve të saj me letërsi ishte letërsia shqipe e Rilindjes Kombëtare dhe e periudhës së indipendencës. Por pikërisht këtu fillojnë të shfaqen edhe dallimet, sepse letërsia e Kosovës në hapat e saj të parë, interferon ndërmjet letërsisë shqipe të frymës së Rilindjes, të letërsisë shqipe deri-diku të konsoliduar

të shkollës sentimentaliste dhe neoromantike të indipendencës, për t'ua lënë vendin gradualisht marrjeve jo gjithmonë të shkathëta nga letërsia e koinesë veriore dhe marrjeve gjithashtu joselektive nga letërsia jugosllave dhe botërore. Ta zëmë, në temën e dashurisë, shkrimtarët kosovarë të viteve '60 dhe '70 do të ndërtojnë subjekte letrare me gjuhën poetike të rilindësve, duke e avancuar këtë shprehje deri te Lasgushi, Koliqi e Migjeni, për t'i lënë vend më vonë një refleksiviteti më të madh, gjë që nuk mund të thuhet se ishte karakteristikë e poezisë erotike të Shqipërisë dhe e poezisë së Kosovës të viteve '60. Pra, nëse ka një dallim esencial ndërmjet poezisë së Kosovës dhe poezisë së Shqipërisë gjatë kësaj periudhe (veçmas nga vitet '70 e prapa), është qasja realiste që e karakterizon poezinë e Shqipërisë, e cila në motivet erotike thekson ndjenjën, por lë anash refleksionin. Poezia e Kosovës, në këtë periudhë, hyn në një fazë të re të komunikimit me metaforën si përbërës kryesor të shprehjes poetike. Ajo nuk është më poezi sentimentale dhe nuk është më poezi e komunikimit të njëtrajtshëm me subjektin letrar: është poezi e kërkimit të kuptimeve më të thella dhe polivalente. Por ajo që do të mbetet brengë e poezisë së Kosovës të kësaj periudhe, do të jetë paaftësia e saj për t'i asimiluar ndikimet edhe në poezinë erotike, sepse diku-diku Lasgushi do të identifikohet qartë, diku tjetër Lorka ose Preveri, kurse te ndonjë poet tjetër edhe Branko Milkoviqi ose Vasko Popa.

Zhvillimi i prozës në Kosovë do të jetë më i komplikuar, sepse, derisa poezia në njëfarë shkalle arrin të mbahet me ekuivoke, përfshirë këtu mungesën e theksuar të traditës së shkrimit, proza në vetë natyrën e saj është shkrim që supozon një stabilitet ose një qëndrueshmëri më të madhe kulturore, të cilën Kosova ose nuk e kishte, ose e siguronte me vështirësi të mëdha. Në vitet '60, në Kosovë, në fushën e prozës u paraqitën autorë që duhej të paralajmëronin një zhvillim më konsistent të kësaj gjinie letrare. Zhvillimi ndodhi, por nuk ndodhi shpërthimi i paralajmëruar. Nga zhanret e prozës, më shumë u zhvillua tregimi. Romani bëri hapa fillestarë, por tematika e dashurisë kishte kufizimet e saj. Derisa poezisë së Kosovës, krahas angazhimeve programatike, i lejohej të bënte "ekskursione" intime më të shpeshta, për prozën në njëfarë mënyre ishte krijuar stereotipi, se ajo vetvetiu ishte gjini letrare më serioze dhe nuk mund të merrej me vogëlma të këtilla, siç është dashuria ose bota intime e njeriut. Nuk them se kjo u shndërrua në paragjykim, por, marrë në përgjithësi, tashmë u diferencuan autorët që e kultivuan tematikën e dashurisë në prozë, si autorë "të lehtë", si Ramiz Kelmendi, Nebil Duraku e ndonjë tjetër. Më anë tjetër, prozatorët më konsistentë tematikën e

dashurisë e përfshinin, për aq sa e përfshinin, në kuadër të tematikave sociale të veprave të tyre.

2.

Marrë në përgjithësi, letërsia e Kosovës, veçmas proza, nuk do të shënojë shumë raste të çlirimit të plotë nga të ashtuquajturat konvenca etike, të cilat do t'i vihen asaj jo me ndonjë program letrar, apo si ndonjë nga format e censurës institucionale, por më shumë si vetëkufizim ose vetëpërmbytje e autorëve, të cilët gjithsesi duhej të respektonin një kod të pashkruar të moralit publik. Dhe kjo etikë publike kishte të bënte me kufizime programatike, sepse për shkrimtarët e Kosovës tashmë ishte caktuar një mision shoqëror, i cili nuk mund mbetej peng i kufizimeve të këtilla, siç mund të ishin ndjenjat ose kultivimi i shijes për të bukurën tokësore. Ata dhe letërsia e tyre, në radhë të parë, duhej të kryenin një mision kombëtar, në kuadër të të cilit nuk mund të hynte shpalosja e botës intime, përfshirë edhe erotizmin. Ajo botë, sado e afërt dhe sado e pashmangshme, nuk mund të quhej e denjë që të përfshihej në çfarëdo forme në ndonjë program të tillë. Në një mënyrë, kjo lidhej me një si jetë të dyfishtë që bënin kosovarët, madje edhe me një dualizëm të tyre të brendshëm, i cili nga jeta sociale kaloi edhe në jetën intime: ata dashuronin, bënin fëmijë (madje më shumë se të tjerët), zhvillonin një jetë krejtësisht normale, ndërsa më anë tjetër, në jetën publike, përfshirë edhe artet, duhej të shfaqeshin epikë dhe heroikë. Ky dualizëm përfshinte edhe shkrimtarët. Atyre nuk iu vuri njeri kufizime, çfarëdo qofshin ato, por kufizues ishte ambienti shoqëror, i cili krijoi përparësitë e tij, krijoi konceptet e tij të rolit të shkrimtarit në shoqërinë kosovare. Ky rol përputhej tërësisht me funksionin utilitar të letërsisë. Ambienti shoqëror i Kosovës kishte prioritetet e tij, siç ishte qendra, lufta për liri, konsistenca identitare etj. Në një rrethanë të

tillë, shkrimtari që merrej me botën intime, me ato intimitete që nuk shkonin në funksion ose nuk u bënin jehonë këtyre prioritetëve, konsiderohej ose dekadent (term i huajtur nga Shqipëria), ose i paqëndrueshëm në prioritetet kombëtare, E, të quhej i paqëndrueshëm në prioritetet kombëtare, për një shkrimtar kosovar ishte ndëshkim dhe sakrificë tepër e rëndë.

Afërsisht këto ishin kufizimet e brendshme të përvojës kosovare të letërsisë shqipe, e cila përpiqej të konsolidohej ndërmjet kufizimeve dhe joshjeve shpesh kundërtëne, antagoniste. Por, sikundër tashmë është e njohur, shkrimtarët kosovarë nga fundi i viteve '60 e pas, formimin e lexuesit të Kosovës në masë të madhe ia lënë në dorë letërsisë së Shqipërisë. Në këtë kohë nga Shqipëria në Kosovë hyn pothuajse çdo gjë letrare që botohet në Shqipëri. Derisa letërsia e Kosovës bën hapa të rëndësishëm, vendimtarë, drejt ngritjes cilësore, përfshirë këtu edhe depërtimet drejt abstraksionit, letërsia e Shqipërisë e realizmit socialist shquhet për një shkallë të lartë komunikimi, që gjithsesi i shkon për shtat nivelit arsimor të lexuesit të Kosovës. Kjo është koha, kur në Kosovë, përmes letërsisë së Shqipërisë, depërton një herë dashuria sentimentaliste e tipit të romaneve "Sikur të isha djale", "Lulja e kujtimit" etj. (të cilët njohin botime me tirazhe fantastike) dhe më pas dashuria kooperativiste. Ndonëse jetonte në një realitet tjetër shoqëror, për shkak të rrethanave politike dhe të tjera, dogma e realizmit socialist të Shqipërisë u përhap gjerësisht në Kosovë dhe modeli i dashurisë kooperativiste funksiononte në jetën paralele të kosovarëve, të cilët ditën jetonin realitetin e rëndë politik të Kosovës, ndërsa natën ëndërronin jetën ideale të kooperativistëve dhe të aksionistëve të Shqipërisë, përfshirë edhe dashurinë e tyre të pangjashme me realitetin konservator të Kosovës. Por, po aq sa mund të thuhet se kjo letërsi e realizmit socialist e Shqipërisë ushtroi një lloj funksioni emancipues në ambientin konservativ kosovar, më anë tjetër, ajo përçoi të lexuesi kosovar edhe veshjen e saj ideologjike. Derisa në

Shqipëri jeta shoqërore, përfshirë edhe jetën erotike, bëhej jashtë konvencave ideologjike, ose duke i shkelur ato, një pjesë e kosovarëve përvetësuan pa asnjë distancë kodet ideologjike të sjelljes sociale, përfshirë edhe atë erotike. Fundja më në fund, depërtimi i tërësishëm dhe shumë efikas i ideologjisë dogmatike nga Shqipëria në Kosovë i referohet sa politikës, po aq edhe letërsisë dhe arteve.

3.

Aktualisht letërsia shqipe paraqitet e liruar prej kufizimeve programatike dhe ideologjike, sikundër edhe nga kufizimet e një shoqërie konservatore, siç ishte shoqëria shqiptare deri tash së voni. Shkrimtarët e Kosovës po përpiqen t'i integrojnë përvojat e tyre letrare në një letërsi të tërësishme shqiptare. Më anë tjetër, shkrimtarët e Shqipërisë, të gjeneratave që kanë përjetuar realizmin socialist, por edhe ata që e kanë mësuar shkrimin e letërsisë po nga kjo përvojë, janë futur në një luftë të ashpër me vetveten. Madje, mbarë letërsia shqipe është në luftë me vetveten, duke synuar të tejkalojë kufizimet e imponuara në të gjitha format. Kufizimet në fushën e erotizmit, në radhë të parë, kanë qenë kufizime të një shoqërie tradicionale dhe ky tradicionalizëm shqiptar i pareformuar sa buron nga Kanuni, po aq buron edhe nga orientizmi, apo edhe nga morali kristian. Në punë të erotizmit, shoqëria shqiptare ka marrë atë që ishte kufizuese nga të gjitha këto shtresime botëkuptimore dhe konceptuale. Më pas erdh një kohë e kufizimeve ideologjike, kur dashuria e lirë si subjekt i artit mund të ishte po aq e rrezikshme dhe po aq heretike, sa ç'mund të ishte e rrezikshme dhe heretike liria e njeriut në përgjithësi.

Por, sikundër që do të shihet, flakja e këtyre kufizimeve nuk do të jetë e lehtë, as në pikëpamje të tematikës, në rastin e prozës, as të metaforës, në rastin e poezisë. Se çfarë transformimesh ka pësuar metafora erotike në poezi, unë jam në gjendje vetëm t'i hamendësoj disa gjëra, ndërkohë që në pikëpamje të tematikës, proza, veçmas romani, u përpoq të kompensonte sa më shpejt mungesat e trashëguara. Kështu, përgjatë njëzet viteve të shkuara në romanin shqiptar erotizmi u bë njëri nga subjektet e shpeshta, ndonjëherë edhe kryesubjekt i prozës romanore, epiqendër e botës, formësues i konstalacionit psikik dhe emocional të personazheve. Në të vërtetë, sikundër mund të vërehet, te një numër jo i vogël prozatorësh shqiptarë këto dy subjekte zunë vendin qendror: erotizmi, që shkon deri në kufijtë e pornografisë, pra të banalizimit; dhe spiunimi, që ndonjëherë shkonte deri në kufijtë e shqyrtimit policor. Prozatorët e Shqipërisë, pra, do t'i kërkojnë dimensionet e lirisë në përmasat e mungesës së saj dhe jo në mundësitë që ofron ajo.

Në rastin e erotizmit, liria do të mbetet e kufizuar në sesualitet dhe nuk do të njohë depërtime abstrakte, filozofike dhe psikologjike. Madje, në disa raste realizmi socialist do të kthehet mbrapsht, duke lënë pa prekur në esencë kufijtë dhe kufizimet e tij. Synimi i kryehershëm për t'i shpërbërë kufizimet e shoqërisë tradicionale, si dhe kufizimet ideologjike, jo gjithnjë do të shoqërohen me një prozë cilësore, me vepra letrare që do të kenë qëndrueshmëri dhe kjo, sipas mendimit tim, do të ndodhë jo aq shumë për shkak të pasojave të realizmit socialist, por më shumë për shkak të akomodimit të lehtë në rrethanat e lirisë pa kuptim, apo edhe e notimit në ujë të cektë.

Ndërkohë, në përvojën letrare të Kosovës në këtë periudhë do të vërehen tri tendenca: e para, do të bëhen përpjekje të konsolidohet një letërsi pa program kombëtar dhe shoqëror; e dyta, letërsia e Kosovës do të synojë të ridimensionohet në raport me vetveten; dhe, e treta, kjo letërsi, si përvojë e ndarë dhe deri-diku e mëvetësishme, synon të shkrihet ose të integrohet në tërësinë e letërsisë shqipe.

Shkrimtari Stefan Çapaliku në librin e tretë “Secili çmendet simbas mënyrës së vet” sjell Shqipërinë në vitet ‘90-’97, reflektimi i lirisë nga një e shkuar e afërme, postkomunizmi, që do të pasohet edhe nga një vëllim i katërt për të krijuar një kuartet romanor.

STEFAN ÇAPALIKU ATDHEU I PAMË NGA LARG TINGËLLON MA I VËRTETË E MA TRAGJIK SESA KUR JE BRENDA TIJ

Bisedoi: Violeta Murati

Ja ku jemi me vëllimin e tretë të “Secili çmendet simbas mënyrës së vet”. Dy muaj nga dalja e tij, gjithkush do mendonte: çfarë është kjo sagë, përpjekje a “çmenduri” e shkrimtarit për të mbërritur tek identifikimi, njohja?!

Përpjekjet e shkrimtarit, veçanërisht në kohën tonë, tingëllojnë të gjitha si çmenduri, kështu që nuk besoj se ka ndonjë diferencë të madhe midis dy mbiemrave: “përpjekje dhe çmenduri”. Gjithsesi, tashma inercia e dy vëllimeve të para e bani të vetën dhe ja ku jam me vëllimin e tretë ndën sqetull.

Pse tre romane me të njëjtin titull: “Secili çmendet simbas mënyrës së vet”?

Do ketë edhe një të katërt, me sa duket, nëse do mund të jetoj edhe njëherë “n’at zaman t’njaj furie”. Duket kështu se saga “Secili çmendet simbas mënyrës së vet” do pasohet edhe nga një i katërt, duke krijuar kështu një kuartet me “muzikë dhome”. Kjo përshtypje të vjen edhe nga mënyra se si mbyllet ky vëllim i tretë, që i ngjan pikatës së një avioni ushtarak, maja e të cilit duket sikur po prekë në tokë, për të marrë pastaj hov drejt qiellit. Dhe po kështu edhe ai i katërti ka me pasë të njajtin titull. Tashma ai titull u ngul si gozhdë në tru të lexuesve e tash duhet veç me e goditë sa ma fort e deri në fund.

Lind nevoja të kujtojmë edhe njëherë e të flasim mbi titullin e librit, cilësuar tashmë provokues, ironik, fat e fatalitet bashkë, si destini ynë. “Secili çmendet simbas mënyrës së vet” – si ndodhi?

Kështu më ndodh shpesh kur i marr gjanat lehtë. Gjendesha në një rezidencë shkrimtarësh në Saint Nazaire, diku në Perëndim të Francës, dhe isha nisë me një projekt në mendje: me shkruar një dramë, e cila nuk u shkruar ende as sot e kësaj dite. E në vend të saj lindi, si pa dashje, një rrëfim mbi fëmijërinë, si një send i largët tashma jo vetëm në kohë, por edhe në hapësinë.

Meqë po krijojmë këtë hapësirë për titullin, libri është përkthyer në Paris, Beograd dhe Shkup... Si ka qenë pritja?

Po. Së shpejti do botohet edhe në Itali nga *Lubrina Editore* dhe ndërkaq është edhe në proces përkthimi në gjermanisht.

Në bisedën tonë për romanin e parë keni thënë se koha ishte e çmendur për shkak të diktaturës e cila

përmbysi gjithë sistemin e vlerave njerëzore, ndaj këta duken të çmendur... Në këtë qasje sigurisht që arsyeja funksionon, por ky vështrim i juaji vazhdon edhe pas ‘90-ës, me kushtimin që i bëni kësaj kohe në librin e tretë. S’kanë mjaftuar tri dekada për të qenë “normal”, është ky zhgënjim për ju, dorëzim?

Vëllimi i tretë i romanit “Secili çmendet simbas mënyrës së vet” merret me periudhën 1991-1997, postkomunizmin shqiptar. Ai zbërthen në detaj thanien e Konicës: “Duke pritur të piquen kushtet, na u kalbën dëshirat.” Romani botohet në të njajtën distancë kohore me dy të tjerët pararendës, si një ligjërim që ruan ekzaktësisht të njajtën pauzë reflektuese mbi të shkuemen e afërme. Jam ndalë në mes të shkretinës që mbas ‘90-ës e patëm quejtë “Liri”, kam dashur të mësoj se ku ishin shenjat që do na tregonin anët e horizontit dhe nuk kam mundë me marrë vesh gja. Në këtë humamendje mbaron vëllimi i tretë.

Në krijimtarinë tuaj ju jeni marrë plotësisht me postkomunizmin që, siç jeni shprehur, “jam marrë me epokën time”, me atë çfarë ju ka shoqëruar. Në raport me vëllimin e parë që i kushtohet komunizmit (fiction), në dy romanet e tjerë si ka qenë procesi i shkrimit, sidomos në vëllimin e tretë që janë ngjarje, fakte, histori pothuaj reale?

Ky cikël romanesk, në pikëpamje teorike, ka lidhje të drejtpërdrejtë me termin Bildungsroman, term që më së pari u krijua në vitin 1819 nga filologu gjerman Karl Morgenstern në leksionet e tij universitare dhe më pas u rimor dhe u trajtua ndër stilema edhe më të epërme estetike nga Vilhelm Dilthey, i cili e legjitimoi dhe e popullarizoi atë në fillim të shekullit XX. Italianët e thërrasin “romanzo di formazione”. Ky narracion në progres më ka marrë me vete dhe më ka lodhë e më ka argëtue sa s’ka.

“

Jam ndalë në mes të shkretinës që mbas vitit '90 e patëm quejtë “Liri”, kam dashur të mësoj se ku ishin shenjat që do na tregonin anët e horizontit dhe nuk kam mundë me marrë vesh gja. Në këtë humamendje mbaron vëllimi i tretë

Hapësira në librin e tretë tashmë nuk është qyteti yt, Shkodra, por një itinerar rural që prek rrugën deri në kryeqytet. Unë e lexoj: ikje, një ikje graduale që përpëlitet. Ju keni mbetur apo e keni zgjedhur të jeni këtu... si ju, s'ka shqiptar që të mos mendojë ikjen, por “të mbetur” këtu. Madje vazhdon kjo përpëlitje, edhe pse në librin tuaj janë vitet e para të '90-ës...

Atdheu si një shpellë që na mbron nga të tjerët duhesh shndërrue në një vend të hapun takimesh dhe kontaktesh. Për këtë duhej shkatërrue frika nga të tjerët. Atdheu i pamë nga larg padyshim që tingëllonte ma i vërtetë e ma tragjik sesa kur gjendesh brenda tij. Po kështu edhe qyteti.

Secili që do të lexojë romanin e tretë do nënqeshë, sikur të jetë diçka banale që nuk i përket. Janë tregime pothuaj reale, siç e thamë, që sporadikisht kapërcejnë personazhe, jetë, vende... Sa rrezikon, në rastin tuaj, shkrimtari për t'u mos banalizuar nga historia, kujtesa?

Me kujtue, nuk domethënë me kthye në vëmendje diçka të humbur, pra me gjetë një hallkë që diku kishte mungue. Kujtesa në vetvete, sidomos në procesin e shkrimit, është njëkohësisht e ripërtërirë dhe e

rindërtueme në të tashmen, duke ndërmendë fjetet e mendimit që përshkohen nga e shkuemja e afërt, për t'u projektue mandej në një vetëdije për të ardhmen. Pa këtë vetëdije të kujtuemit nuk e kryen funksionin e vet.

Nëse në vëllimin e parë kam veçuar se simbolikë ishte kutia magjike, televizioni, tek i tretë mendoj se është udhëtimi, mjeti që keni zgjedhur për të “ikur”...

Po. Pamundësia e ikjes dhe pamundësia për me u përballue me dështimin e projektit e shtërngon narratorin diku në qoshe të një rrugice ku fati e rreh sa mundet duke ia qitë hundët gjak.

Romanet priren të na japin një imazh në lëvizje, ironi dhe humor i zi, si një fat i pashmangshëm me njerëzit që ke njohur... Këtë herë rrallohen të “famshmit” e gjëllijnë ordinerët... S'ndërtoj dot ndonjë pyetje mbi këtë fakt...

Humori për veprën time asht si konservanti për një produkt ushqimor. Nëse do që vepra të jetojë, atëherë hidhi ndocapak konservant, përndryshe të duhet ta kullufisësh sapo të dalë nga furra.

(Vijon në fq. 6)

(Vijon nga fq. 5)

Pavarësisht rrëfimit në vetë të parë, aty nga faqja 50 ju përmendni mbiemrin tuaj, mbi të cilën ne marrim informacionin se është një libër autobiografik. A nuk keni ndier se riskoni të shkruani “kujtime”?

Çfarë mund të bajë ma shumë një artist, përveçse të denoncojë marrëzitë shkatërrimtare? Mbiemri dhe kujtimet personale nuk i shoh asnjëherë si rrezik, për sa kohë që besoj se janë kujtimet dhe vetëm kujtimet fushat nëpër të cilat harbohet narrativa.

Pothuaj reale, reale, totalisht të besueshme dhe të jetuara gjithë historitë e treguara në roman. Pse nuk i keni besuar “fantazisë” për të vendosur këtë raport të letërsisë me kujtesën?

Kur personazhi kryesor ka frikë, ai i kthen shpinën jetës dhe kur dashuron ai, ia hap të gjitha dyert pasionit dhe ngazëllimit. Në faqet e romanit autori mëson ta dojë veten e vet me të gjithë lavdinë dhe papërsosmëritë e veta. Unë vë në ballë moton e John Lennon, që thotë: “Nëse nuk mundena të duem veten, nuk mund të jemi plotësisht të hapun ndaj aftësisë sonë për të dashtë të tjerët dhe gjithashtu ndaj potencialit tonë për me krijue.”

Sa personal është ky libër?

Aq sa ma tepër nuk bahet.

Çfarë mendoni se ka ndryshuar te shqiptarët pas, pothuaj, 30 vjetësh nga rënia e diktaturës?

Entuziazmi dhe përtesa për me ia thye turinjtë atij që na zë rrugën...

Citoj: “Duke numëruar paret e Simon Drishtit më ikte disa herë mendja, nëse do mund ta përballoja nivelin e atij kursi, kur unë nuk kisha ba kurrë në jetën time histori arti.” Në një rresht ju tregoni si u gjend “e bukura” pas rënies së skemave të realizmit socialist, në një bosh. Nisët punën si pedagog i estetikës, qysh në krye të ’90-ës. A mund të na thoni se çfarë muresh nuk janë shembur ende në këtë drejtim deri tani?

Raporti me të bukurën vjen dhe krijohet gjatë përsiatjeve që mbushin kohën tonë të lirë. Me keqardhje konstatohet se shqiptarët vazhdojnë të thyejnë krahë divanesh duke u shtriqë me orë të tana me një telekomandë televizori në dorë.

Liria në tavolinë. Ironia në roman ndryshon sipas mbushjes së tavolinave dhe sendeve që nuk kishim parë as në ëndërr. Liria po funksiononte. Pas leximit të romanit tuaj, s’di pse liria më vjen si “ushqim tavolinash”...

Kishim uri mendore, seksuale dhe stomakore. Pra, ishim të molepsun urie deri në atë shkallë sa mund t’i jepnim fund jetës në një “orgji” të sajume aty për aty e pa kurrfarë projekti... Pamundësia për ta pa veten në një perspektivë zhvillimi...

Cila është përvoja në punët e botimit, raportin e shkrimtarit me botuesin? Në bisedën tonë panorama e kësaj marrëdhënieje duket ende mjaft e përthyer, komplekse...

Unë kam një botues që thirret Frano Kulli dhe që përban modelin ma të dashtun të komunikimit dhe të atij që kishte me u thirrë “Kuratori”. Fjala “curator” vjen nga italishtja “a cura” e që do thotë me u kujdesë. Pra, botuesi për mue asht kujdestari.

Ky roman, i treti, mund të konsiderohet totalisht i angazhuar, me strukturë social-kulturore, një itinerar antropologjik si keqmenaxhohen nga një komb... Çfarë barre është, pse vjen ky shqetësim?

Maria Vargas Llosa thotë: “Shkrimtarët janë si orlat që ushqehen me kërmata e shoqërisë që dekompozohet.” Letërsia ime në këtë rast asht ushqye nga një shoqëri në dekompozim, ku kaosi e ka mposhtur harmoninë, ku nuk ka kurrfarë synimesh madhore po vetëm rendje drejt përfitimeve të çastit e njëkohësisht shkatërrime të përgjithmonshme të gjanave ma të shenjta. Kështu shpalosen edhe të vërtetat e tmerrshme.

Keni ngritur një faqe në Facebook posaçërisht për romanin. Është promovuar libri në shumë qytete në Shqipëri e Kosovë. Po përktheheni intensivisht. Sa mundet një shkrimtar t’i shërbejë librit të tij?

Unë i shërbej librit si fëmijës tim. Faleminderës!

“

Çfarë mund të bajë ma shumë një artist përveçse të denoncojë marrëzitë shkatërrimtare.

Shoqata e Arkitektëve

Maks Velo vlerësohet me çmimin “Mjeshtër në Arkitekturë”

Shoqata e Arkitektëve ka vlerësuar Maks Velon me çmimin “Mjeshtër në arkitekturë”, si pjesë e një serie çmimesh që jepen në kuadrin e FAMA – “Festivali i Arkitekturës Moderne Shqiptare/ Festival of Albanian Modern Architecture”. Ky çmim u kushtohet arkitektëve shqiptarë që kontribuan në gjenezën e arkitekturës moderne në Shqipëri, ndërsa kanë organizuar një ceremoni të posaçme më 24 janar. Maks Velo ka lindur në Paris, më 31 gusht të vitit 1935. Pas lindjes së tij, familja Velo u kthye përsëri në Shqipëri, në qytetin e Korçës, ku Maksi ka kaluar edhe fëmijërinë. Pasi mbaron gjimnazin, ai vazhdon studimet pranë Institutit Politeknik, në degën e Inxhinierisë së Ndërtimit. Më pas specializohet për arkitekturë dhe në vitin 1960 merr pjesë në projektin e parë në Tiranë. Ka punuar më tej pranë byrosë së projektimit të Tiranës. Projekte të ndryshme të rëndësishme të projektuara prej tij ose në bashkëpunim, SHASH ka vlerësuar: Parku i Madh i Liqenit, Tiranë; shkolla “Emin Duraku”, Tiranë; objekti i banimit pranë Hotel Tiranës; godina e ish-ATSH-së, Tiranë; ish-hotel “Arbana”, Tiranë; kinemaja e Laprakës, Tiranë; kinema “Pionieri”, Tiranë; Uzina Mekanike, Peshkopi, etj.. Viti ’73 përkon edhe me fillimin e një periudhe shumë të vështirë të jetës e tij, pasi gjatë kësaj kohe ai arrestohet dhe dënohet me dhjetë vjet burg për tendenca moderne në arkitekturë dhe art, e për rrjedhojë i digjen 250 vepra. Përndjekja dhe dënimi i tij vazhdoi për 18 vjet, nga viti 1973 deri në vitin 1991. Përveç profesionit të arkitektit, ai krijon dhe kompozon edhe në disa gjini të artit, si: pikturë, skulpturë, prozë, poezi, publicistikë, sikundër është në mënyrë konstante mjaft i angazhuar publikisht në çështje të aktualitetit të urbanistikës, arkitekturës dhe angazhimeve të ndryshme intelektuale në të gjithë territorin shqiptar. Maks Velo është autor i një sërë botimesh si: “Kokëqethja”, “Palltoja e burgut”, “Thesi i burgut”, “Paralele për arkitekturën”, “Kohë antishenjë”, “Jeta ime në figura”, “Betonizimi i Demokracisë”, “Vizatime mbi arkitekturën popullore shqiptare”, etj.

Një kërkesë e Shoqatës së Botuesve për të ulur barrën fiskale për librin u mbështet me dashamirësi nga zëvendëskryeministri Erjon Braçe dhe deputetja Milva Ekonomi, por rezultati final duket se është një barrë shtesë fiskale e lehtë dhe një barrë shtesë administrative e rëndë për shtëpitë botuese dhe librarët.

QEVERIA VENDOS TË “NDIHMOJË” LIBRIN DUKE RRITUR TAKSAT

Nga Gjergj Erebara

Kuvendi i Shqipërisë vendosi TVSH në masën 6% për shitjen e librave në nëntor 2018, pas një propozimi të deputetit Erjon Braçe, i cili thotë se synimi i tij ishte në fakt ulja e taksave për librin dhe jo shtimi i tyre. Por në mënyrë surprizë, propozimi i Braçes është përkthyer në ligjin final të miratuar në seancë plenare si vendosje e TVSH-së mbi librin, gjë që në fakt nuk ishte kërkuar as nga Ministria e Financave në propozimet fillestare.

Që nga koha kur Shqipëria vendosi për herë të parë një ligj për Tatimin mbi Vlerën e Shtuar në vitin 1995, maxhorancat e ndryshme parlamentare kanë qenë gjithmonë mbështetëse të lehtësimit sa më të madh të mundshëm të botuesve dhe librarëve nga taksat. Ligji i TVSH-së është ndryshuar shumë herë që nga ajo kohë, por libri ka vijuar të mbetet pjesë e nenit 53 të ligjit, që mbart mallrat dhe shërbimet e përjashtuara nga TVSH-ja. Kjo duket se ka ndryshuar nga 1 janari 2019 kur një dashamirësi tjetër për librin nga ana e ligjvënësve, pavarësisht se synonte reduktimin e barrës fiskale për librin, solli në praktikë vendosjen e TVSH-së, duke krijuar pasiguri fiskale për botuesit dhe librarët. Ligji i ri, i cili ka hyrë në fuqi zyrtarisht nga 1 janari 2019, sanksionon që libri hiqet nga lista e mallrave të përjashtuar të renditura në nenin 53 dhe të vendoset në nenin 49, ku renditet lista e mallrave me TVSH të reduktuar në masën 6%.

Shoqata e Botuesve të Shqipërisë, një organizatë që përfaqëson disa nga shtëpitë botuese kryesore në Tiranë, ka kërkuar që nga viti 2006 që përveç shitjes së librit, TVSH zero të zbatohet edhe për furnizimet e kryera në funksion të prodhimit të librit, të tilla si shtypshkrimi, energjia elektrike, etj. Shqetësimi kryesor i botuesve deri më sot ishte detyrimi për të paguar 20% TVSH në shtypshkronjë sa herë që botohet një libër. Në kushtet e tirazheve të ulëta, shtypshkronja është një kosto relativisht e lartë për botuesit, e cila varion në 20 deri në 30% të çmimit të shitjes së librit.

Afro dy javë pasi ligji i ri ka hyrë në fuqi, Petrit Ymeri, kryetar i Shoqatës së Botuesve, i tha BIRN se për të mbetjet e paqartë se si do të zbatohet ndryshimi në praktikë.

“Ne morëm pjesë në mbledhjen e Komisionit Parlamentar për Edukimin dhe Mjetet e Informimit Publik, të ftuar pas letrës sonë drejtuar Komisionit të Ekonomisë dhe Komisionit të Kulturës dhe ministrave përkatës të Kulturës dhe të Ekonomisë”, - tha Ymeri për BIRN.

“Në letrën tonë ne kërkonim përmirësimin e sistemit fiskal. Specifikisht uljen dhe barazinë e TVSH-së në blerje dhe në shitje dhe uljen e tatimit mbi honorarët”, - shtoi ai.

“Për situatën aktuale, jemi interesuar zyrtarisht në DPT dhe me sa kuptojmë ne, tatimet janë në pritje të udhëzimit të Ministrisë së Financave. Mendimi i ekspertëve është që ky duhet të jetë 6% në të dy krahët”, - shtoi ai. Por në një përgjigje për BIRN, tatimet e lexojnë situatën ndryshe. Ata thonë se TVSH-ja për furnizimet e librit do të vijojë të jetë 20% dhe TVSH-ja në shitje të librit do të jetë 6%. Ngatërresa duket se filloi me kërkesën e botuesve në Komisionin Parlamentar të Edukimit. Në relacionin e këtij komisioni, relatorja Milva Ekonomi i rekomandohet

seancës plenare “të shohë mundësinë” për të plotësuar këtë kërkesë të botuesve. Deputeti Erjon Braçe shkoi më tutje duke bërë një propozim 24 orë para seancës plenare më 30 nëntor 2018.

“Shkalla e reduktuar e tatimit mbi vlerën e shtuar, e cila aplikohet për furnizimin e librit dhe furnizimin e mallrave të destinuara për t’u përdorur vetëm për realizimin e veprimtarisë së prodhimit të librit është 6 për qind”, - shkruhet në propozim.

Ndonëse nga propozimi duket se botuesit morën atë që kërquan, përkthimi i propozimit në ligj nuk ishte një reduktim në masën 6% të TVSH-së së furnizimeve për librin, por një vendosje e TVSH-së 6% mbi shitjen e librit ndërkohë që TVSH-ja për furnizimet mbeti

20%. Sipas variantit final të ndryshimit ligjor të botuar nga Kuvendi, TVSH-ja për “furnizimin e librave” është 6% ndërsa në listën e mallrave dhe shërbimeve të përjashtuara nga neni 53 i ligjit fjalët “dhe i librave”, hiqen. Por për Drejtorinë e Përgjithshme të Tatimeve, situata duket më e qartë.

“Subjekti, llogarit 6% TVSH-në në shitjen e librave, ndërkohë që zbret 20% TVSH-në e paguar në blerjen e mallrave dhe shërbimeve në funksion të shitjes së librave”, - thanë tatimet në një përgjigje me email për BIRN. “Tatimi mbi Vlerën e Shtuar nuk është kosto për subjektin tregtar, pasi ai e zbret TVSH-në e paguar në blerje, madje zbritja e TVSH-së është e plotë (20%), pavarësisht se TVSH-ja në shitje është me shkallë të reduktuar (në rastin e librave, 6%)”, - shkruajnë tatimet. Kjo do të thotë se shtypshkronjat do të vijojnë të mbajnë TVSH 20% për botuesit, të cilët nga ana e tyre, do t’i faturojnë 6% TVSH librarëve dhe këto të fundit, blerësve. Ndonëse 20% duket më i lartë se 6%, në tregun e librit kjo përkthehet në një situatë ku kostoja totale e taksave rritet pak, ulet pak ose qëndron njësoj, ndërkohë që barra administrative e shtëpive botuese dhe librarive shtohet shumëfish. Shumica dërrmuese e koston së një libri përbëhet nga shërbime që nuk i nënshtrohen tatimit mbi vlerën e shtuar, të tilla si komisioni i librarit, zakonisht 25-30% e çmimit të shitjes, kostoja e përkthimit apo e të drejtës së autorit, e redaktimit apo korrektimit, 30-40% të tjera dhe në fund, kostoja e shtypshkrimit, e cila varion në 20-30% të çmimit të shitjes. Për rrjedhojë, ndërsa botuesve me të vërtetë do t’u njihet TVSH-ja e zbritshme mbi koston e botimit, atyre do t’u duhet gjithsesi të paguajnë TVSH-në në shitje. Në totalin e koston së një libri, nëse shtypshkrimi me TVSH është sa 20% çmimit të shitjes, TVSH-ja e zbritshme është e barabartë me 4% të çmimit final të shitjes së librit dhe vendosja e TVSH-së në shitje në masën 6% nënkupton një rritje neto të barrës fiskale mbi librin në masën 2%. Në rast se koston e furnizimeve me TVSH për librin janë sa 30% të çmimit të shitjes, atëherë TVSH-ja e vendosur mbi librin është e barabartë me TVSH-në e zbritshme. Vetëm në raste të rralla, kur kostoja e shtypshkrimit dhe furnizimeve të tjera me TVSH është më e lartë se 30%, për botuesit regjimi i ri fiskal sjell një ulje të vockël të barrës fiskale. Rritja apo ulja e barrës fiskale në varësi të librit është vetëm një nga shumë problemet që pritet të krijojë sistemi i ri. Barra administrative për mbajtjen e saktë të librave të shitjeve e të blerjeve dhe llogaritjes së detyrimeve të TVSH-së në shitje e TVSH-së në zbritje në blerje janë një telash i ri për librarët dhe botuesit, të cilët jetojnë në një treg në përgjithësi të varfër. Botimi dhe shpërndarja e shitja e librit është sakaq një biznes i vështirë në Shqipëri, ku kostoja e librit është e lartë në krahasim me të ardhurat e pakta të popullsisë. Shqetësimi tjetër i botuesve është edhe shpejtësia me të cilën ndryshimet ligjore hynë në fuqi. Ndonëse ligji ka hyrë në fuqi më 1 janar, Ministria e Financave nuk e ka publikuar ende udhëzimin për zbatimin e këtij ligji dhe librarët e botuesit nuk janë në gjendje të dinë se si duhet të veprojnë. Libri është një produkt që shitet rrallë dhe aktualisht në qarkullim gjenden libra që janë botuar mbi një dekadë më parë. Për botuesit është e paqartë se si duhet të veprojnë me librat për të cilat kanë paguar në të shkuarën TVSH në shtypshkronjë, por që shiten pas hyrjes në fuqi të TVSH-së në shitje. Telashe pritet të shkaktohen nga ligji i ri edhe për shqiptarët që blejnë libra në internet. Ndërsa deri tani blerësit nga Shqipëria nuk kanë paguar TVSH për librat e importuar, tani e tutje do të duhet të paguajnë 6% për çdo pako libra me vlerë më të lartë se 22 euro. Edhe në këtë rast, përveç rritjes së barrës fiskale, problemi tjetër është rritja e “barrës administrative”. Aktualisht librat e blerë jashtë Shqipërisë shpërndahen pa taksa në zyrat e postave në të gjithë vendin. Por mallrat e taksueshëm duhet të tërhiqen vetëm në një zyrë të Posta Shqiptare në Kinostudio, gjë që do të thotë kokëçarje shtesë për lexuesit, përveç taksave.

BIRN, Tiranë.

SONET

Natyra është një tempull me kolona të gjalla
që të lënë ngandonjëherë diç të belbëzosh.
Aty kalon njeriu në pyjet e simboleve
të cilat e shikojnë, me sy familjar.

Si ekot e gjata që nga larg përzihen
në një unitet të errët dhe po aq të thellë,
gjerë sa nata, qartë si dita,
njëri-tjetrit i përgjigjen
parfumet, ngjyrat, tingujt.

Ka parfume të freskëta, si mish i njomë fëmije,
Të buta si obojë, jeshile si preritë,
– të tjerë – të korruptuar, të pasur, triumfues,
që kanë ekspansionin mbi gjëra të pafundme,

ashtu si rrëshirnat, myshqet, temjanet balsamike,
që këndojnë përcimin e shpinit, prej fryme.

ARMIKU

Rinia ime nuk qe, veç një shtrëngatë tenebr
përshkuar tej e tej me diamante diejsh.
Rrufe dhe shi, aty kanë bërë kërdi...
E pak kokrra të kuqe lanë në kopshtin tim.

Ja ku sapo preka vjeshtën e ideve
që i duhet të përdorë shatën dhe lopatën
për të rimbledhur tokat e përmytura...
ku uji gërryen gropa të mëdha, si varre.

Dhe kush e di, lulet e reja që ëndërroj
a do të gjejnë dot vallë, në këtë lug të larë dheu,
mistkën ushqyese, që t’u japë fuqi?

O dhimbje, o dhimbje! Koha i ha jetët –
rritet, forcohet, armiku obskur
që na bren zemrën e jakut që humbasim.

MACJA

Eja, macja ime e bekuar,
mbi zemrën time të dashuruar –
mblidhi kthetrat e putrave të tua
e më lër të zhytem në sytë e tu të bukur
me metal dhe me agatë të shkruar.

Ndërsa ta gëdhel kokën dhe shpinën e epërme
me gishtërinj, në kohë të lirë,
dora ime dehet kënaqësie
duke zbuluar trupin tënd, elektrik.

Shoh femrën time në shpirtin tënd – vështrimi i saj
si yti – bishë e bukur –
i thellë dhe i ftohtë, goditës e ndarës, si shigjetë.

Dhe nga këmbët deri te koka
shikimi subtil, i një parfumi të rrezikshëm
që noton, rrotull trupit brun.
...
Asaj që është shumë e gëzuar

Kryet tënd, gjesti yt, ajri yt,
të bukur janë, si një peizazh i bukur;
loz qeshja në fytyrën tënde
si era brisk-në një qiell të qartë.

Pikëllohet kalimtar’ i rastit –
pranë ujëvarës së shëndetit tënd
që kullon me pahitje gushe
përkundrejt shpatullave tua.

Ngjyrat feksëse të rrobës që mban veshur
banjojnë tualetin që ke bërë,

duke hedhur në mendjet e poetëve
imazhin e një baleti lulësh.

Këto veshje të çmendura janë emblema
të shpirtit tënd ujëra-ujëra;
marrosur jam, duke u marrosur,
ndërsa të urrej, sa më fort të dua!

Ndonjëherë tërhiqem ngadalë,
në një kopsht vetmie
dhe për ironi e ndiej diellin
si ma shqyen gjoksin e valë.

Dhe pranvera, edhe mugullimi
zemrën veç po ma poshtërojnë,
sepse unë u skllavërova nga një lule –
Oh, çfarë pabesi kjo, ndaj natyrës!

Do të doja shumë, një nate epshatare,
kur të thërrasë etja e kënaqësive
për thesaret e trupit tënd,
të të braktis pa zhurmë, si burracak.

Për të ndëshkuar mishin tënd të lumtur,
për të shtypur gjoksin tënd të butë,
Për ta çmeritur krejt fytyrën tënde –
me një plagë të gjerë dhe të uritur.

Dhe ëmbëlsi’ e ngjitjes sime!
prej buzëve të reja që do puth –
më të shkëlqyeshme, më të bukura se tuat,
do ma ushqejë helmin, o motërza ime!

Ekskluzivisht për “ExLibris”, poetja Mimoza Ahmeti me përkthime të reja nga poezitë e Charles Baudelaire, poeti francez i njohur për poemat e tij kontraversiale, kryeveprën “Lulet e së keqes” që përmban rreth 100 poezi, një libër i gjykuar për imoralitet, duke u censuruar nga botuesit.

BAUDELAIRE
shqip nga
MIMOZA AHMETI

Korrespondencë (Përkime)

ALKIMIA E DHIMBJES

Dikush të ndriçon me afshin e tij –
një tjetër të sterros – Natyrë –
Ai që thotë te njëra – je e vdekur,
thotë tek tjetra: je jetë dhe shkëlqim.

Hermes i panjohur, ti që më ndihmon
e që gjithmonë më intimidon,
Ti më bën të ndihem Midas –
më e trishta kjo, e alkimive.

Prej teje e ndryshoj arin në hekur
dhe parajsën në ferr unë e kthej,
në fletën e ershme të reve

po zbuloj një kufomë të dashur

dhe mbi brigjet qiellore po ndërtoj
një qivur masiv.

LEXUESIT

Marrëzia, gabimi, mëkati, paskrupullsia...
Mendjet tona pushtojnë, trupat tanë i punojnë
dhe ne ushqejmë për veten keqardhjen e qullët
si lypsët ushqejnë – morrat e tyre.

Mëkatet tona vazhdojnë, pendimet i kemi prej frike,
paguajmë shtrenjtë te vetja, për pranimet,
dhe me gëzim shkojmë në shteg të ndyrë,
duke besuar se me njomje sysh, shpëllajmë mëkatet.

Në jastëkun e së keqes pështetet Satan Trismegistus
mban shpirtrat tanë të magjepsur prej shumë kohësh
dhe metali i pasur i vullnetit tonë
bëhet avull, nga ky alkimist i zoti.

Është Djalli që mban, na drejton me tela,
në lidhjet e neveritshme – gjejmë diçka tërheqëse.
Çdo ditë bëjmë një hap më shumë drejt Ferrit,
pa u tmerruar, përmes zymtësisë së nxirë.

Si një i sëmurë mjeran që qin edhe han
në gjirin e martirizuar të një buzëqeshjeje të lashtë –
ne vjedhim ku mundim një kënaqësi fshehtazi,
që e shtrydhim fort, si portokall të vjetër.

Të ngjeshur, të spërdredhur, si miliona krimba –
një popullim Demonësh mbahet në trurin tonë.
E, kur marrim frymë, vdekja në mushkëri
na shkon poshtë, në lumin e padukshëm të ankimeve.

Nëse përdhunimi, helmi, kama edhe zjarri
ende s’e kanë përfunduar dizenjimin e tyre
kë kanavacin përsëritës të destinave tona gjynahqare,
është se shpirti ynë, medet, është i dobët!

Por midis çakejve, panterave, gjahtarëve të buçeve,
majmunëve, akrepave, gjarpërinjve, grepave,
mes ulërimave monstruoze, kërcimeve, zvarritjeve,
ngjitjeve,
në ndërmarrjen famëkeqe të veseve tona...

Është një, më i shëmtuari, më i dobëti, më gërryesi!
Megjithëse nuk bën gjeste të mëdha, as thirrje zëlarta –
me qejf do ta bënte tokën një plehrë
dhe botën një kafshatë, e ha me një kullufi.

Është mërzitja – syri i mbushur me mosdëshirë për jetën
që ëndërron mbarimin duke pirë duhan.
Ti lexues e njeh këtë përbindësh delikat,
lexues hipokrit, shoku im, vëllai im.

PJESË NGA KRIJIMTARIA NË PROCES E POETES AHMETI

GJËJA

E kishin mbështjellë. Sigurisht vetëm një pjesë të saj. Madje as atë.
Kishin mbështjellë mendjen. Aq sa të orientoheshin brenda saj. Dhe këtë e quanin gjëja.
Ata diskutonin rreth saj si qenie, si realitet dhe kush nuk i njihnte këto, jetonte në ëndërr. Po prapë, brenda gjësë.
Edhe kur takoheshin, pyesnin njëri-tjetrin:
Ç'kemi ndonjë gjë?
Gjëja ishte potenciali i tyre. Por edhe kjo nuk qe e vërtetë.
Ata ishin të pafundmë, por askush prej tyre nuk e besonte pafundësinë e vet.
Kështu gjëja u bë shpirt dhe u identifikua me mundësitë.
Në të vërtetë, shpirti ishte i paidentifikueshëm. Ai madhërisht hapej në qeliza, kur gjëja harrohej.
Vetëm atëherë solar pleksus çlirohej nga pesha e përgjegjësisë dhe merrte frymë lirisht.
Pesha e gjësë nuk qe, por kristalizimi i rrethanës së parë, e cila si çdo tjetër ishte prej ere.
Shumica e tyre ndërronin jetë kur nuk frynte erë, kur nuk rrymonte.
Por as kjo nuk i bëri të kuptonin apo qoftë të vinin re rëndësinë e erës.

URA

Pa një urë që po ecte. Kjo i ndodhi para gjumit.
Ajo dukej si një dinozaur pa krye, me qafën e shqepur nga autostrada dhe bishtin tendë.
Kapi pikërisht momentin kur ajo putronte në det.
Deti gri, ura gri dhe një ton i fshehtë kobalti që i përqafonte të dyja, madhështonin pamjen.
Këmbët e saj të drejta, tani trapezoide, nga hapat e rëndë, e mahnitën!
Ku shkonte ajo urë? Po ecën ura? mendoi në atë vegim tronditës.
Ajo ishte një urë që po endej në tokë e në det për të kërkuar njerëz!

TERMI

Ai ishte dyqani më i hershëm i kryeqytetit. Quhej TERMI.
Aty shkoja thuajse përditë të blija terma, në moshën e adoleshencës, me të cilat vishja shpirtin dhe pastaj dilja.
Kisha kohë pa vajtur atje, nga rutina e ditëve.
Arrita. Isha ngritur majë një palë takave të kuqe, të cilat, siç thotë fjalori i ëndrrave, simbolizojnë arritjen e qëllimit.
Shitësi dukej i përhitur, e kishte përthithur gjithë kohën.
Më jepni një term, ju lutem!
Ekstravagancë, tha ai.
Më bie i gjerë, një tjetër, i thashë.
Strikt, tha ai.
Më bie i ngushtë, i thashë e pakënaqur.
Zgjidhni vetë, tha ai.
I pashë termat e varur në kremastarët e nocioneve. Një nga një! Nuk më pëlqeu asnjëri.
Nuk keni marrë furnizim të ri?
I ri është, tha ai, para një jave erdhi.
Po ky T-shirt metalik, ia bëra e çuditur!
Është një këmishë lufte, e kohës së Skënderbeut, për dekor. Nuk shitet.
Kuptoj, ia bëra. Gjithë ky mall më duket kaq i shëmtuar!
Normal, zonjë, që kur rrobaqepësitë e Europës u transferuan të gjitha në Azi, mos prisni më terma të përsosur të prerjeve klasike. Thjesht mbulojeni shpirtin me diçka!
Talleni? ia bëra e indinjuar dhe dola nga dyqani.
Të nesërmen vendosa të kthehem e të marr ndonjë term çfarëdo, sa për t'ia hedhur shpirtit përsipër, pasi edhe koha po ftohej...
Por kur arrita tek TERMI, qepeni ishte ulur, mbi të qe shkruar me kapitale: JEPET ME QIRA!

ÇFARË ËSHTË POEZIA PËR MIMOZA AHMETIN?

“Poezia është sfera e gjendjeve të pashpjegueshme që kthehen në figura perceptimi dhe mahnisin atë që krijon njësoj si dhe lexuesin. Është ky sensasion i fortë i saj që të bën të mendosh se poezia ka një forcë të mbinatyrshme për të t'i dhënë njeriut pikërisht atë që ai ia ndalon vetes: Jetën, në skajshmërinë e dëshirave dhe të pranive të pakapshme. Prej filozofësh bashkëkohore, poezia karakterizohet si një fenomen i një rangu të dytë, ku si primar shërbën ai racional, logjika, e cila ka tendencë të përsërisë veteveten për të ruajtur hapesirën që ka rrëmbyer. Poezia e rindan Hapësirën, e ringre, e ridimensionon, dhuron drejtime, kryen mohime, ngre arkitektura fantazie e shpirti, të gjitha këto nëpërmjet metaforës, duke freskuar fjalën nga mbingarkesa e komunikimit të zakonshëm, duke e bërë gjuhën fluide, njësoj si një grua e freskët dhe e bukur, kur del shëtitje në takim me veten! Origjina e poezisë është origjina e dëshirës, por edhe ajo e hapësirës, që ka ligjet e veta, kozmike, sociale, individuale. Është një informacion që na përdor duke na bërë të çuditshëm, të paparashikueshëm, gjuhë transformues, të bukur, rebele, të shtruar, madhështorë, pikërisht në kundërshtim me të zakonshmen që kemi ndërtuar e pranuar. Poeza na jep fluturim...”

SIGNIFIKANCA

Buzëqeshte në gjumë kur i kujtohej signifikanca. Njësoj si një djaloshi kur i kujtohej e dashura tekanjoze!
Ajo ishte një re najloni, që vishte trurin dhe zgjonte ambiciet.
Edhe tani buzëqeshte nga rrengjet e saj. Ajo të krijonte përshtypjen e së vërtetës dhe të tërhiqte drejt saj me një etje të ndjellë.
Të pi pak, edhe pak prej saj! Opa! U ngopa! Nuk dua më!
Rrugët ishin si drejtimet. Por signifikanca bënte të pamundurën t'i ndryshonte ato. Të gjitha të çonin drejt qytetit, i cili të çonte drejt qendrës, domethënë – drejt smogut. (Aty brenda resë së tij mund të pije një kafe që ishte dhe kënaqësia e ditës.)
Nuk kish të njohur dhe as të panjohur që të mos qe trazuar prej saj. Por edhe nëse kish, do të quhej i mbetur.
Dukej si një lodër që nuk mbaronte lëvizjet.
Ishte magnetike, megjithatë.
Sa e dua këtë monstër, tha me vete! Ndërsa ëndrra e ajrit i lëvizte në mushkërinë e ndotur si Budha para braktisjes së Pallatit.

Tekstet poetike të Jamarbër Markos, në përgjithësi, nuk janë tekste të një poezie realiste. Ai është ndër poetët hermetikë që u shfaqën në vitet '70, në një hark kohe lirie, që u quajt më vonë si liberalizëm në kulturë dhe art, dhe u dënua si praktikë kulturore dhe letrare.

JAMARBËR MARKO DHE POEZIA E TIJ HERMETIKE

Nga Yzedin Hima

Tekstet poetike të Jamarbër Markos, në përgjithësi, nuk janë tekste të një poezie realiste. Ai është ndër poetët hermetikë që u shfaqën në vitet '70, në një hark kohe lirie që u quajt më vonë si liberalizëm në kulturë dhe art, dhe u dënua si praktikë kulturore dhe letrare. Në librin poetik “Pro Nobis” takojmë një tekst pa titull:

*Një rreth me pika, kuadrate e presje
Rreth me thika, flakë e zgjuarsi
Me kohë zjarri, thyerje, thjeshtësie,
Me presje e pika
Me kukulla
Rrudha
Hije
Dhe fije me kohë
Për t'u kthyer
i lidhur prej saj.*

Është një poezi hermetike. Kemi këta emra në tekst: rreth, pika, kuadrate, presje, thika, zgjuarsi, kohë, kukulla, rrudha, hije, fije. Gjenden edhe këta përcaktime: zjarri, thyerje, thjeshtësie, i lidhur. I gjithë teksti ka vetëm një folje në formë të pashtjelluar: për t'u kthyer. Teksti, nga ana e sintaksës poetike, është ndërtuar nga elipse, dukuri e teksteve poetike hermetike. Emrat: rreth, pika, kuadrate, presje, janë emra që emërtojnë kufizime hapësirash. Rrethi shënon një sipërfaqe të skajuar nga një vijë e lakuar dhe mbyllur, pikat e së cilës janë të baraslarguara nga një pikë brenda vijës që quhet qendër. Pika është përfundim i një njësie të ligjërit. Është ndalesë.

Kuadrati është sipërfaqe e skajuar jo në formë rrethore, por në formë katrori ose drejtkëndëshi. Po ashtu edhe presja, ndan pjesë të njësisë ligjërit, me një ndalesë më të shkurtër. Skajimet e hapësirës me rrathë e kuadrate të kujtojnë kufizimin e lirisë në burgje ose edhe jashtë tyre. Kujtoni kuadratet e rreshtimit të të burgosurve, kuadratin e qelisë, rrethin e qiellit apo qiellin e futur në një rreth te vrima rrethore që lidh botën me qelinë. Shënuesit: rreth, kuadrat, pika e presja shënjojnë kufizimin e lirisë, ose mungesën e saj. Rrethi me thika, është kufizim dhe dhunë. Kohë zjarri – mendoj se në këtë tekst, krahas përcaktimit të kufizimit të hapësirës, kufizohet edhe koha. Diktaturat kanë pasur një relacion të çuditshëm me kohën; e ndanin atë në plane pesëvjeçare, e ndanin në jubile si njëzetvjetori i Partisë, java e Enverit, dhjetë vjet burg për agjitacion e propagandë etj. Te shprehja *kohë zjarri*, krahas kufizimit të nocionit *kohë*, kemi edhe përcaktimin *zjarri*, pra kohë dhune. Përcaktimi *thyerje* vjen pas përcaktimit *zjarri*. Duket se përdorimi i kohës për të dhunuar synonte thyerjen, rekrutimin me dhunë si spiun i policisë së fshehtë, depersonalizimin (përcaktimi - thjeshtësie). Ata që kanë jetuar në diktaturë, e dinin se çfarë do të thoshte të jesh njeri i thjeshtë në diktaturë, zhveshja nga të gjitha virtytet, cilësitë individuale, rrafshimi i personalitetit sipas modelit të njeriut të ri, një lloj tulle njerëzore e vendosur në murin që formonte turmën. Më pas, në tekst ndeshim emrin me parafjalë, me kukulla. Dyzimi i njeriu nga dhuna dhe frika prej saj kishte krijuar një farsë në marrëdhëniet njerëzore, farsë që nuk luhej në skenat e teatrit, por në rrugë e kudo.

Njerëzit veten e linin brenda mureve të shtëpisë së tyre dhe shfaqeshin ashtu siç i kishte projektuar diktatura, kukulla. Kjo ndodhte rëndom. Emri *rrudha* që renditet pas emrit *kukulla* shënjon vuajtjen dhe përpjekjen për të ruajtur dinjitetin njerëzor.

Në poezitë e Jamarbër Markos hija është shenjë semantike. Ky emër gjendet në mjaft prej poezive të tij. Është fjala që shënjon përgjimin, frikën, tronditjen, dhunimin, terrorin. Teksti përfundon pikërisht me të vetmen formë të pashtjelluar të përdorur në të: për t'u kthyer. Fundi i poezisë plotëson skenën ku luhej fati i njeriut në diktaturë: Hije/ Dhe fije me kohë/ Për t'u kthyer/ I lidhur prej saj. Një nga synimet e diktaturës ka qenë thyerja e njerëzve me karakter dhe vënia në shërbim të saj. Ky akt realizohej nëpërmjet survejimit nga hijet. Kur nuk pranoje të lidheshe me hijen me fije kohe, përfundoje në burg. Hija ishte prania e diktaturës afër njeriut, ishte hija e tij. Mendoj se autori formën e vetme të pashtjelluar, për t'u kthyer, e ka përdorur si rrjedhojë e të gjithë asaj gjendjeje kufizimi e pranie të dhunës për të cilat flet në fillim të poezisë. Procesi i kthimit kalonte në një procedurë ndjekjeje, kapje në ndonjë gabim moshe, presioni me përrashtim, internim e burgim. Veç rrethimit, kuadratizimit të hapësirave edhe kohës kthehej në një mjet dhune, ajo kthehej në fije për të lidhur individin me hijen. Kjo poezi hermetike e Jamarbër Markos, brenda një teksti me nëntë vargje eliptike, vizaton një pamje “ku realiteti është klonuar nga absurdi”, siç thotë studiuesi dhe poeti Moikom Zeqo në një intervistë të tij në median e shkruar.

Mazohizmi si shenjë semantike në tekstin poetik të Madusë

“Esenca e poezisë është vetë poeti”, - thotë Hegeli. Kjo thënie e filozofit të shquar i shkon për shtat poezisë së poetit Jamarbër Marko. Diskursi i tij poetik është thurur me tragjizëm. Edhe jeta e tij ka qenë tragjike. Libri poetik “Pro Nobis” nis me poezinë me titull “Ana e pasme e Botës”. Pas kësaj poezie vijojnë 73 tekstet e tjera poetike pa tituj. Libri të krijon përshtypjen e një treni të ngarkuar me poezi, ku lokomotiva është pikërisht poezia e parë e titulluar “Ana e pasme e Botës”, ndërsa poezitë që vijojnë pa titull janë vagonët, që i shkojnë pas.

“Nuk e besojmë ne, që kohën e kemi veç në plagët tona”, - nis libri i Markos. Vargu është tetëmbëdhjetëroresh, varg që ndeshet rrallë në diskursin poetik të poezisë shqipe. Duket sikur vetëm një varg i tillë mund të mbartë plagët e rënda, plagët e shumta të poetit dhe brezit të tij, dhe kohën e shndërruar jo në dashuri, jo në gëzime e punë të frytshme, por në plagë. Një varg mbart mbi vete dhe te vetja dhimbjen e një gjenerate të tërë. “...Plagët tona të ditëve të

shkuara mbi sy, mbi hutimin tonë". Te poezia e parë janë këto fjalë dhe shprehje: grykët e uritura, koha, plagët tona, skeletet e armëve, korbat, supë e ndyrë e harresës, vdekja, ditë të shkuara, hutimin tonë, shkelur, kurrë nuk do të ngjitemi, tragjeditë e vogla, besimet e vogla, tokë e re, qetësi, erë, diell i ri, çezmë, lot, humnerë harrese, mbajmë mbi shpinë, dyert e pahapura, gjuha e gënjeshtres, sytë e frikës, pështymë e përgjakur, të uritur, shpresë, fëmijë të palindur. Ky tekst poetik mbart jo vetëm tragjedinë e të burgosurve politikë në diktaturë, por tragjedinë e tyre edhe më të dhimbshme në postdiktaturë. Fjalët dhe shprehjet çelës sjellin të qartë rrafshin kuptimor të tekstit: supë e ndyrë e harresës, plagët tona, dyert e pahapura, fëmijë të palindur. Anarkia e postdiktaturës jo vetëm që nuk i mjekoi plagët e të burgosurve politikë të diktaturës, por shpesh u hapi plagë të reja me indiferencën dhe harresën. Në tekstet e poezisë së Jamarbër Markos dallon nota të fatalitetit, ku humbja shihet si pjesë e jetës së tij, si rrjedhë logjike e saj, pavarësisht altruizmit të tij të shpërfillur:

*Ata të thyen më dysb
Unë t'i bashkova me kujdes pjesët
...Unë pagova jetën/ mblodha pluhurin
e zbuta dhimbjen
Dhe formova përsëri atë çka ishte ti
Ti dole në rrugën e madhe
e ne nuk u pamë asnjëherë më.*

Në tekste mund të vërehet se humbja përligjet si ligj i natyrës. Njeriu lind dhe bota ka fituar një krijesë të mrekullueshme, pastaj njeriu përshkon rrugën nga djepi te varri që, parë në rrafshin filozofik, është rrugë drejt humbjes, pavarësisht fitoreve të përkohshme në këtë hark kohor:

*U mplaqa thotë dora
dhe shtrëngon më pak
U mplaqa thotë syri
dhe sheh më pak
U mplaqa thotë mendja
dhe do të dijë më shumë
Veç ndjenja hesht
Ndjenja e harruar.
ose...
valët e lehta do t'i nxjerrin ëmbëlsisht
Qerpikët e tu do t'i prekin ato
Për të kuptuar se si humbet një jetë në heshtje.
...Kopsat e gjumit tënd
janë qepur me fije lodhjeje.*

Po ashtu në tekste dallon edhe një anim kah humbja, apo heqja nga vetja si tendencë në poezinë e Jamarbër Markos. Natyrisht, ai që ka, humbet; ose ai që ka fal apo jep, por në analizë të fundit edhe falja, edhe dhënia, është pakësim nga vetja, pra është humbje:

*Biseduam për të krijuar botën
Më pas ti buzëqeshje dhe harrove
jo siç harron deti anijen që gëlltit
Por thjesht
Ashtu siç gjen pas çdo buzëqeshje
Fytyra të reja.
Një degë të tharë
nga pema e miqësisë
Ti more dhe vrapove.*

Uni poetik është familjarizuar aq shumë me humbjen, saqë e shikon atë me indiferencën që shikojmë ditën që ikën dhe natën që vjen:

*Humbja nuk ka më peshe
ka vetëm pak thellësi të ëmbël.*

Në këto vargje të Jamarbër Markos ndihet edhe një notë e lehtë mazohiste.

NJË PËRRALLË, PASTAJ SHUMË PËRRALLA

Nga Edison Çeraj

Pse nuk ka autor përmbledhja me përralla *Një mijë e një net*? Sepse disa "mesazhe" ekzistojnë para "autorit"; ato thjesht duhen kujtuar, domethënë rrëfyer. Duhet rrëfyer, sepse natyra jonë është harrestare, ose e thënë më shkoqur: jemi qenie që prekemi nga "epidemia" e harresës. Çfarë harrojmë ne? Sipas të gjitha gjasave, ne harrojmë atë që na ruan si të tillë, si njerëz, njerëzoren, duke u dhënë pa e vënë re pas çështjes se si të jetojmë. Kështu, çështja se pse jetojmë, vjen një ditë jo dhe aq e bukur e zbrazet nga çdo domethënie, nga çdo shenjë, e për pasojë thjesht e shohim si të tepërt. Thellë-thellë ne e dimë që nuk është kështu, por tashmë kemi frikë, një frikë që i ka lënë vendin moskokëçarjes.

Mbase për këtë arsye të rriturit nuk i lexojnë dot përrallat, e jo se ato janë për fëmijët.

Fëmijëria është gjendja më e kulluar e njerëzores, ja pse me të drejtë na duket sikur përrallat janë vetëm për fëmijët, sepse në këtë rast kemi përputhje të plotë mes dy gjendjeve që përfaqësojnë të njëjtën gjë: tejkalimin e kohës dhe të hapësirës dhe mungesën e çdo kuptimi që kushtëzohet prej tyre. Është pikërisht ky tejkalim që na nguc, që nuk na lë të qetë, pra, që na kujton se koha dhe hapësira nuk janë realiteti i fundmë, por fundi i realitetit që ne kemi ndërtuar në një bashkëveprim të kushtëzuar me to, dhe ajo që vlen në fund nuk janë "arritjet", por se sa e kemi ruajtur "fëmijën" brenda nesh.

Pra, të rriturit nuk i durojnë dot përrallat sepse ato u kujtojnë se kanë kryer një krim: se kanë vrarë "fëmijën" brenda tyre.

Përrallat na kujtojnë se thelbi i paraprind ekzistencës, ndaj dhe ne përfshihemi aq lehtë në botën e tyre magjike, pavarësisht botës empirike, ekzistencës, e cila vijon me ligjësitë e saj logjike teksa ne jemi arratisur prej saj. Nëse ekzistenca do t'i paraprinte thelbit, kjo arrati/ shkëputje nuk do të ishte e mundur, dhe për pasojë përrallat do të ishin vetëm përrallisje. Në fakt, për disa të tilla janë, ose kohë e çuar dëm.

Përrallat na kujtojnë se njeriu është çfarë ndien, do

dhe imagjinon, e jo çfarë thotë dhe vepron, pasi këto të fundit janë të kufizuara nga rrethanat, këto bija besnike të kohës dhe hapësirës.

Në njëfarë mënyre, të gjitha përrallat janë një përrallë e vetme. Kemi të bëjmë me një arketip themel, i cili shpërfaqet me një morfologji të ndryshme duke u përshtatur në kohë dhe hapësirë, në varësi të nevojës për kujtesë.

"Që kur Claude Lévi-Strauss tërhoqi vëmendjen mbi teorinë e paraqitur në vitin 1928 nga folkloristi rus Vladimir Prop, sipas së cilës të gjitha përrallat e botës nuk do të ishin veçse variante të një modeli të vetëm përrallash, ideja e rikrijimit të formulës së një përralle universale ka pasur sukses midis studiuesve.

Meriton kësaj të jetë shënjuar, së paku si kuriozitet, fakti se së njëjtës intuitë, qoftë edhe e shmangur, ia kish arritur, pesëdhjetë vite më parë, një folklorist mantovan, Isaia Visentini, i cili në vitin 1879 shkruante në lidhje me gërshetimet e përrallave popullore që gjenden kudo të përsëritura dhe të lidhura në mënyrë të ndryshme sipas një numri të përmbyllur kombinimesh: 'Ai që është marrë me këto përmbledhje të veçanta, e di më mirë se unë se është një lëmsh i pambarimtë: njëra futet tek tjera, si unazat e një zinxhiri, ku shpesh më ka lindur në kokë mendimi për të krijuar nga ajo rrëmujë novelëzash një lloj përralle të vazhdimtë, në të cilën parashikoj lidhjet sekrete, por për të cilën më mungon koha e ndoshta edhe durimi. E pastaj kush do ta merrte parasysh lodhjen time? Është edhe e tepërt nëse do të gjej ndonjë lexues të ri për këto përralla, sapo të dalin në dritë.'" (Calvino, 2015)

Kështu, përrallat nuk kanë "autor", por vetëm "vjelës" që i përcjellin herë pas here. Ato nuk mund të krijohen: thjesht mund të përkthehen, përtej kuptimit të parë të përkthimit.

DY ROMANE, NJË LIBËR. DY EMRA, NJË AUTOR: GJONI I KRUIJËS ALIAS FAIK KONICA!

Nga Krenar Zejno

Dy shprehje, një temë: mbi variacione bukurie! Dy këndvështrime, një kundërshti; dy profile asimetrike, një portret; dy tipizime, një rezultante tipike: imazhi i profilin nga ana e luftës është ai i bijve të dritës që shkojnë, natyrshëm dhe bukurisht si fluturat, drejt zjarrit; ndërsa në paqen nga ana e jetës bëhen po ata turma që fashit dritën e shkel mbi të *Bukurën e Dheut*, ndaj kërcënimit nga jashtë të së cilës gati çdo pjellë e saj do të ndeshet kah flijimi. Dy motive shqiptarie, një maraz: Shqipëria! E kur motivimi ndaj saj vjen e zbehet dikur, nuk mungon e vjen edhe pozicionimi konician që, duke apeluar edhe dallimin dhe individualen, pra, për të mos lejuar ngizjen e masës veç si turmë, i pret gjërat me shpatën e vet: Palla ime është penda; atë pallë të dobët kam, me atë përpiqem t'i shërbej atdheut. *Fiunt scriptores nascuntur heroes [shkrimtarët bëhen, heronjtë lindin]*. Ti që leve trim, bëje fora një herë jataganin për nder të Shqipërisë (*Vëpra 1*, f. 155).

Është ky dëshirë i një mëvetësie atdheu, ku paqja të banohet prej një atdhetari e pune, me po ato cilësi të shfaqura nga shqiptari i betejës edhe tema që na shpërfaqin veprat *Martesa e Lejlës* dhe *Sotiri dhe Mitka*. Kultivimi i jetës, aftësive, individuale dhe qytetarisë drejt përparimit, të cilin 'kush nuk e kupton, e merr cakun e mendjes së tij për kufirin e botës'.

Dy romane, një libër. Dy emra, një autor: Gjoni i Krujes alias Faik Konica! Dy subjekte nga dashuria

dhe atdheu, një objektiv: atdhedashuria. Dy kohë, mes shkrimit dhe zbulimit edhe botimit shqip: në mes, një shekull.

E nëse shkruesi këtu është vërtet Faik Konica, sa është ky Faik këtu një Konicë i vërtetë? Sa është distanca nga një Faik te një Konicë dhe cila do të ishte, në këtë rast, njësia matëse në domenin letrar, lëvruar prej shkrimit, dhe ajo e lëruar në terrenin e kontekstit historik prej rolit e përfshirjes edhe si misionar? Çpeshë specifike ka jeta dhe shkrimi te jetëshkrimi i një tribuni të kësaj rëndësie, që e shpërngulte, sa lehtësisht aq me voli, ngado gjendej vetë edhe qendrën e rëndesës mbi artikullimin e lëvizjes kombëtare?

Në ç'rrethana emergjenca për akte veprash atdhetare kushtëzon pakte me haraçtributin ndaj artit të veprës letrare, gjer flijimin e saj, caktuar për ujdin në këmbim kontributi, qoftë për çështjen kombëtare?

Pa qenë korpusi "Albania" nuk do të qe Konica edhe i romaneve këtu, pse nuk do të qe as dyshimi kurajoz i zbuluesit të tyre se autori këtu është Konica. Sido që mbetet pezull pikëpyetja që si ky fakt të mos ketë qenë dëshmuar, më qartë se veç tërthorazi, nga epistolari i gjerë i tij apo te korpusi shumëpërfshirës "Albania". Porse, kështu, nuk do të vinte as zbulimi i rrallë dhe nxitës drejt botimit këtu. I tillë që, duke përndjekur rastin e vet, i gjegjet nevojës sonë për shumëçka më tepër se vetë rasti. Si dhe domosdoshmërisë së njohjes më përtej, të një perkursori të gjuhës e letërsisë sonë moderne dhe ligjërimit urban. E prej këtej, edhe mirënjohjes. Madje, vetvetiu na bën për herë të parë kureshtarë që, në harkun kohor njëshekullor, të ndjekim lakoren qerthullore dhe ciklin që kryen një vepër e panjohur më parë e prej një stature me barrë historike dhe njëherit autor.

Mirëpo, kur dhe sa, e befta e zbulesës nga një pandehmë, fiksuar qysh zëfilli, ka vend, dhe kur ajo zë vendin e qëndresës skeptike e prej metode të rreptë studimi! Apo është pikërisht te paravendosja e hipotezës si tezë dhe mundësisë si besim, ai tharmi që mbrun mes një pasioni fetarie dhe monomanië përndjekjen e një zbulimi, studimi, koleksionimi dhe bibliofilie tipike. Me rezultat, daljen e së resë në dritën e diellit. E cila, nga ky çast do të krijojë edhe çarje në rendin e gjërave dhe zëfilli me çeljen e pikëpyetjeve të reja...

Edhe njëherë, pra: sa dhe si, ndër vetëdijen e shkrimtarit, e nënvetëdijshmja përmes shkrimit përshenjon pashmangshmërisht, edhe në rastin kur shkruesi e ka mohuar autorësinë, dorëzuar me gjithë pseudonimin e posaçëm; dhe sa do të ishte dallimi kur i paramenduar si dorëzim përfundimtar, apo i ndarë prej saj me shpresën e rikthimit dikur, nga një dorëzani besuar kohës, të ngjashmëve dhe ardhmërisë?

A thua, ndarja e një *dandy* Faik me to të mos ketë qenë krejt e paqme, në akord e mirëkuptim të plotë edhe me veten dhe gjithaq e shpenguar, në

mos e paracaktuar si kategorikisht definitive, gjer dhe pa marazë?! Përndryshe, në ç'raport një moral e mision i shkruarit nga pozicioni rreptësisht letrar rri në marrëdhënie me kërkesën për apelim të një zgjimi kombëtar e nga pozita moralizimi pastërtisht misionare?

Sa është distanca e lejueshme nga një *deal* për një ideal; dhe deri ku, nevoja për një idil gjer patetik të vlerës kombëtare, i bie në hakstilit dhe shifrës poetike të veprës letrare?

A thua, mos po i mësojmë skicimit të kësaj profili konician nga pozita prioritare letërsie, përpara rolit të tij në sferën politike si një nga prijëtarët e atdhetarisë? Përveç njohjes së kufizuar e nga brenda rolit tonë këtu – si edhe trajtës ciklike që huazuar për formë e nga na vjen n'doresh ta rrotullojmë më lehtë fjalën, – është mbase dhe shtysa për ta nxjerrë më në pah vetë qerthulloren e lëvizjes. Ndër vorbullën e Rilindjes sonë të vonuar, më mbetet ende i turbullt, thënë sërish me analogji heliocentrizmi, përcaktimi i kahjes: në rrotullohej vokacioni letrar rreth devocionit të shqiptarisë, apo anasjelltas! Brenda atij qarku vicioz ku mbjellja dhe përhapja e njërës lypse selitjen nga tjetra. E megjithatë... ajo botë e letrave, "Albania", a do të qe krijuar pa një Konicë! E në qoftë se nuk do ta kishim korpusin e saj, pra, pa qenë e kryer "Albania", vallë do qe kryer vërtet Albania, që kemi sot?

A do të qe trupëzuar një Shqipëri më vete, politike, edhe pa atë dosje *poetike* nga njerëzit e letrave, me dëshmi shpëtimtare gjuhën, atëbotë verdikt fuqie, avokatinë ndaj të cilit e pati marrë mbi vete gjuha dhe shkrimi, edhe në arenën "Albania"?!

Dhe si, ky Faik botues, rrotullohet rreth vetes shkruar shkrimtar e gjithaq predikues e, njëkohësisht, rreth diellit të atdhetarisë! Pa të cilin s'bën dot dhe në çdo rrethanë, vendndodhje e ndodhi, nuk ia ndan sytë. Deri në atë pikë durimi kur nuk e përballon dot ta shohë më gjatë. E kur nga lindja avitet duhia e ngeshme e zhegut të vapës dhe ia përvëlton lëkurën, ky i kthehet me tema e nëma të vjetra pagane dhe anatema risi koniciane. Si e kalëronte ky pasardhës bukurie, *beau comme un chevalier albanais*, hapësirën e qëmtuesit modern e shkruarit poliedrik universal dhe njëherit, botues erudit nëpër shtigjet e gjuhës, edukimit, qytetarisë dhe kombëtares; pastaj, si e zhvendos shënjestrën në ulje-ngritje sipas destinacionit dhe niveleve të lexuesit, dhe si i ndante mes rrathëve në sferën e shkrimit, paralelet dhe meridianët për adresimet e tij; pastaj, ato në qitjet që shënjonin afër e larg, diku edhe të ngjashmit duke i veçuar të tjerët, diku anasjelltas; kurse, aty-këtu, pothuaj të tërë pa përjashtim! E prapë... si mbahej kjo marrëdhënie kalorësiake e kësaj *plejade* edhe në fjalë burrash!

E prapëseprapë... si, ky zë kontroversial revolte, apel i fjalës së lirë, lirisë dhe laicizmit emancipues, u ngrit gjer në volum enciklopedie *Albanie*, që e

shfaq atë te ne njëherit edhe Volter edhe Didero?! Dhe tani, duke e kthyer e lëvizur pyetësin për qark lëndës letrare të novelave që kemi në dorë: Po sikur protagonistin porositës i tyre, ky don bufon i Spanjës dhe mëkëmbës gjoja Kastriot, t'i ketë shtuar më vonë, personazhit alla Kishot prej mjeshtrit tonë, edhe pjesë shkrimi e faqe bëdash nga “donkishotizmi” i vet?!

Bufonët jargaviten bashkë me pallavrat, stigmatizante Konica, kur mëkatin e vetëm që i njohu vetes që krimi t'i trazoje lumturinë budallait. Kurse gomarin Rosinant po e përfytyroj këtë çast alias Gomari i Babatasit të Fishtës së pseudonimit Gega alias Toskë, ndonëse nuk po e rrok dot se ç'vend do të zinte, pak me vonesë në këtë mes, një Babatas alias Sanço! Në kreun e gjashtë mbi *Çuditë magjepsëse të Don Kishotit* (ku vetë personazhet e librit të dytë lexojnë të parin), Borges na shfaq berberë (si Sotiri i librit të dytë këtu) që qëmtojnë në bibliotekën e Don Kishotit. Dhe, si për hata, një nga librat që haset, është *Galatea* e Servantesit, e na del edhe që berberi qenkësh miku i tij sido që nuk e çmonte kushedi. Si për çudi, kreun e shtatë të librit-porosi nga ky Aladroalla *ladro*, vetë Konica, krijuesi i vërtetë, e ka emërtuar (edhe këtu, si me porosi) me titullin *Një artist në hall: Sapo mori kutinë* (lexo: kërkesë-porositë), *piktori e çeli rrëmbimthi, nxori prej andej petkat dhe u përpoq të vishte me to një biçim figurine prej druri që artistët e quajnë manekinë. Më kot u orvat disa herë të kombinonte mbi të elementet e ndryshme që përbënin veshjen, pa arritur ta ndërtojë të tërën. Më në fund, i lodhur, i inatosur me vetveten, tek i sosi durimi, ia futi me shkëlqim manekinit dhe e degdisi në anën tjetër të kthinës. Të bukura janë, s'ke ç'thua. Po hajt t'i stis unë! – tha me vete; edhe sikur copë ta bëj manekinin, prapë s'do kem gjë në vijë. Po sikur të shkoja e t'i kërkoja këshillë e ndihmë fqinjës sime bukuroshe... Tha kështu e kështu bëri me atë nxit që e karakterizonte për të kaluar nga teoria në praktikë...* “Ka të ngjarë që këto vërejtje të jenë parashtruar edhe më parë e mbase shumë herë; shqyrtimi i të resë në të do më interesonte më pak se e vërteta e saj e mundshme”. Është pikërisht kjo një nga parabolat më serioze, gjithaq lojcake, e risisë borgesiane dhe e mbarë letërsisë, me shkas edhe nga “loja e dykuptimësisë së Servantesit, që arrin kulmin në pjesën e dytë, kur protagonistët e Donkishotit janë, sakaq, edhe lexues të Donkishotit”. Besoj se shkakun e kam gjetur, tha Borges, për të cilin, e dimë, distanca kohore dhe cikli qerthullor i saj, në botën paralele imagjinare perceptohet e matet krejt ndryshe: “metamorfoza të tilla sugjerojnë që, nëse personazhet e një fikcioni mund të jenë lexues alias spektatorë, edhe vetë ne, bën vaki, të jemi gjithaq të trilluar”.

Të më ndjeni, ky trill i imi është këtu sa për me ndez kërshërinë e një leximi triller dhe assesit për të paraqitur përmes përkimesh shkrimtarie, teza e dëshmi mbi autorësinë e vërtetë të teksteve nga F. Konica, për të cilin Noli thoshte që ne korrim drithën e mbjellë nga Faiku, dhe se shqiptarizmin e mësuam prej tij, gjë të cilën zbuluesi dhe përkthyesi i tyre, F. Andrea, e ka shteruar gjerësisht. Thjesht, ndihem i thirrur e i prekur nga teksti dhe kureshtar se çfarë force apo zbehje shfaq tekstura e tezgjahut apo hiperteksti tani pas një shekulli dhe shpresoj t'jua ngjis e cys këtë edhe juve.

E artisti tha: – Ju e dini se piktorët një e dy kritikohen ngaqë nuk riprodhojnë përherë me vërtetësi personazhet dhe objektet, e shpesh me të drejtë, sidomos kur jemi të detyruar të pikturojmë me manekinë; në këto raste, doemos që subjekti nuk ka si të ketë pamje të gjallë. Tabloja që unë kam ndër mend të realizoj dhe që e ndiej paraprakisht se do më bëjë me emër, po edhe me para, mund të realizohet vetëm po që se zonjusha – me lejen tuaj sigurisht, – do dëshirojë të pozohet përpara meje si model.

E kështu pra, kur piktori Lezi e shkatërron manekinin për të bukurën e gjallë, më mbin në përfytyrim *Kryevepra e panjohur* e Balzakut – ju kujtohet? – që rrëfen atë ujdinë mes një personazhi të trilluar, gjeniut Frenhofer (më vonë alterego e Sezanit), dhe personazhit real, piktorit më të madh të *Renaissances*, Poussen; pra, paktit për ta shfaqur,

Fotaq Andrea

për të parën e të fundit herë dhe vetëm para këtij, *La belle Noisiseuse*, alias të Bukurën Sherrete, të tablosë së panjohur, por ama: në këmbim të një lakuriqësie nudo të gjallë të së dashurës së tij.

Për nga ana e kompozimit, novelat këtu shfaqin vërtet një kryevepër të panjohur në letrat shqipe. Sa klasike në zgjedhjen e subjektit dhe pathosin e përshkrimit, edhe moderne për nga forma kompozicionale e shtrimit të tij. Dhe, në mos gabofsha, i përfshirë patetikisht e për t'i gjetur medoemos kallëpe arketip, më duket se lëvizja në harkimin e njohur të realizmit Balzak-Dostojevski do mundësonte vëzhgime interesante në trajtat e kompozimit të lëndës. Kujtojnë këtë pikë, diçka mbi kërkimin e kalkuluar e skrupuloz të *Karamazovët*: se si e me cilin pretendent do ta martojë autori një personazh, dhe kur apo cilin do nxjerrë për një duel me tjetrin! E kështu... gjer te iluzioni a mbase e vërteta e Dostojevskit: *E Bukura do ta shpëtojë botën!* Bukuri! Mirëpo, ajo çka më bën çudi në këtë shfaqje klasike-moderne, nuk është te fetishizimi i traditës dhe hyjnizimi i të bukurës dhe virtyteve humane, por vetë kjo qëndresë stoike për sublimen dhe thelbin e pakohë të vlerave; dhe me aq pathos, po të kemi parasysh se, ndërkohë, rrymat e ç'hyjnizimit dhe vendosja si palë ndërlyftuese me traditën, po e shpallnin tashmë një *plasdarm* mbarë arenën bashkëkohore të artit.

Për cilindo, atë fillim shekulli, do mund të thuhej se ndofta ishte ende pak si herët për këtë pretendim, po ama jo për Konicën. Madje, edhe për vetë kritikun francez të prezantimit të novelave, sipas të cilit do lypsej një përshkrim edhe më realistik e tradicional i natyrës etj. Në fakt, më ngjan se mungon në to diç nga e kundërta, stilema prej moderniteti bashkëkohor. E kush më thellë se Faiku ende brenda kësaj vorbulle misterioze! Po çne, atëherë, ky disnivel mes lartësisë nga ana kompozicionale dhe literalitetit; për mendimin tim, cilido që do të mbërrinte këtë mrekulli në kompozim, si zor të mos ishte në lartësinë, qoftë të një aftësie përshkimore më figurative, qoftë për një trajtë shkrimi më modern. Aq më tepër nga një maestro i stilit.

Atëherë, dakord, duke e përjashtuar *a priori* nga mundësia si autor të vërtetë sikur autorin *a ladro*, këtu më mbeten dy mundësi: shkrimtari pasi ka projektuar

e kompozuar bocetin – ku nuk e ka munguar as elementin e poetikës kazuale të bashkëkohores, koïncidencat e befta të personazheve në trenat, kolazhet dadaiste me copëra gazete në letrat e përkëmbëra – më tej, e ka dorëzuar dhe lënë me kaq; mandej, një tjetër dorë e ka mbushur atë, domethënë dhe e ka zbrazur nga premisat. Ose, vetë shkrimtari e ka përmbushur këtë vetëm si një inkursion porositë, e jo vetëm kaq, por edhe: sa më ngjashëm me potencialin e këtij, sa më fshehshëm me të vetin! Në mos qoftë, e gjitha kjo, aspak një mangësi vizioni, porse krejt e kundërta: pragmatizmi përmes një rasti për të shfaqur edhe merakun prej vizionari që në konvulsionin e rrymave, përtej manifesteve dhe gjesteve e veprave të artit të pavdekshëm, parasheh edhe marifetet në atë copë kohë jetëshkurtër të destinit të tyre, shtënë shpesh gjer dhe përkundër triumfit të Bukurisë. Që banon të pakohën. Nën vizionin antropomorfik të Rilindjes, mbi Shqipërinë si një zonjë, nënë apo vashë e bukur, Konica e vesh *Lejlën* e tij me petka kostumi popullor për ta shfaqur ekspozë mbuluar me flamur, e pastaj nën kurorë me bashkatdhetar, që i sfidon pretendentët e huaj. Ashtu siç na e përshkruan tek “Albania” e tij, kur e sheh edhe si mishërim i gjuhës, që duhet zgjuar, dëshiruar, mëkëmbur, zbukuruar: [Javën e shkuar pashë një ëndërr që s'harrohet. M'u shfaq një grua e hollë, e gjatë, plot me hije fisnikërie, ndonëse e veshur me rrecka. Unë, pa vënë re varfërinë e veshjes së saj dhe duke marrë me mend sa e bukur do të dukej sikur të ishte e veshur me mëndafshe, u ngrita me respekt dhe iu fala. “Zonjë, – i thashë, – cila jeni Fisnikëria Juaj dhe pse dukeni kaq e mallëngjyer dhe e ngrysur?” “Unë, – tha, – jam gjuha shqipe dhe më sheh kështu të hidhëruar nga mundimet që heq dhe nga rreziqet që më rrethojnë”. “Zonjë, mos rrini më e ngrysur: sa të jemi ne të gjallë dhe sa të jenë të gjallë të tjerë si ne... dëshirojmë, Nëno, të të shohim të buzëqeshur”.] (*Vepra* 3, f. 373-374). A thua, e takonte Faiku alias Vangjel, Xhojsin e *Ullksit* alias Blum që, ndërkohë, shkruante në kafenenë e Triestes kurorëzimin diku të një çifti që dikur do të bëhej i famshëm; dhe ku nisat edhe rrëfimi ynë, e pasi kryejnë secili ciklin rreth e sipas aksit të vet, rikthehen po aty, ku dhe bëhet *Martesa e Lejlës*.

Shënim: Ese e botuar si parathënie e romaneve “Martesa e Lejlës” e “Sotiri dhe Mitka” (Zenit editions)

SË SHPEJTI NGA “MINERVA”, LIBRI I POLITOLOGUT TË SHQUAR AMERIKAN

IAN BREMMER "NE KUNDËR ATYRE"

“Një analizë bindëse e fenomeneve bashkëkohore - Trump / Brexit - dhe një paralajmërim rrëqethës për çka na pret në të ardhmen . . . një libër kthjellues dhe provokativ”. — *Kirkus Reviews*

Pse palestinezët gjuajnë me gurë? Për të tërhequr vëmendje? Për të përmirësuar kushtet e jetesës? Për të përparuar drejt krijimit të një shteti palestinez? Gjuajnë me gurë, sepse duan që mbarë bota ta marrë vesh se nuk mund të durojnë më, se nuk mund ta gëlltisnin shpërfilljen dhe se mund të thyejnë gjithçka. Votimi nuk po u vjen në ndihmë. Komuniteti ndërkombëtar nuk u kushton rëndësi. Ekzistojnë mundësi për të sjellë ndryshim? Nuk u ka mbetur asgjë tjetër, përveç hedhjes së gurëve.

Në këtë kuptim, së shpejti do të shfaqen “palestinezë” kudo. Në të gjithë botën, punëtorët janë

të shqetësuar se mos humbasin vendet e punës dhe të ardhurat financiare, ndërsa nuk mund të avancojnë me të njëjtin ritëm me dinamikën e ekonomisë globale dhe inovacionit teknologjik. Popullsitë lokale druhen se valët e të huajve do të ndryshojnë fytyrën dhe zërin e vendeve përkatëse. U frikësohen terroristëve dhe kriminelëve, të cilët vrasin për arsye të pashpjegueshme. Kanë frikë se shteti nuk mund ose nuk dëshiron t’i mbrojë. Të kapluar nga ankthi, ata frustrohen. Që të bien në sy, që t’u dëgjohet zëri ose thjesht të bëjnë të ditur ekzistencën e tyre, edhe ata fillojnë të gjuajnë me gurë.

Kështu, thirrja e dëshpëruar për ndihmë nuk merr përgjigje. Përpara një turme të entuziazmuar dhe të shfrenuar, Donald Trampi deklaroi se do t’u gjendet pranë këtyre njerëzve, se e di kush janë armiqët e tyre, dhe se vetëm ai është në gjendje t’i kthejë (pas në kohë) në “tokën e premtuar”. Nga ana tjetër, senatorët Elizabeth Uorrën dhe Bërn Sandërs² u thonë fansave të tyre të ngazëllyer se korporatat e mëdha dhe bankat e Uoll Stritit³ po i vjedhin në mes të ditës. Përkrahësit e Breksit⁴ u drejtohen votuesve se duhet të rimarrin kontrollin e kufijve të Britanisë dhe të refuzojnë ligjet e rregullat e imponuara nga Bashkimi Europian. Populistët europianë u thonë mbështetësve të tyre se do të marrin mbi supë përgjegjësinë për të qenë patriotë të vërtetë në luftën kundër të huajve dhe globalistëve.

Këta demagogë nuk po argumentojnë se nevojitet një qeveri më e madhe apo më e vogël, as nuk përfshihen në diskutime nëse nevojitet reduktim taksash apo shtim shpenzimesh. Ata po kundërshtojnë të drejtën e “elitave” për të vendosur rregullat që administrojnë jetët tona. Qytetarëve u përcjellin mesazhin se po mashtrohen, duke mos pasur mundësi për sukses, dhe se, në këtë valë, edhe media është fajtorë. Premtojnë se do t’u gjenden pranë të njerëzve në nevojë, do të godasin ata që kanë gëzuar gjithmonë privilegjet e pushtetit, dhe do t’i vënë zjarrin strukturës aktuale shtetërore.

Populistët mund t’i kritikojmë, tallim apo shpërfillim, por ata dinë diçka të rëndësishme për turmat që iu drejtohen, dhe e kanë kuptuar tashmë se shumë njerëz besojnë se “globalizmi” dhe ideologjia e tij, “globalizimi”, i kanë lënë në baltë. Këta liderë aspirantë posedojnë talent të veçantë për të krijuar kufij mes njerëzve. Ofrojnë vizion “magjepsës” për një ndasi të thellë: “ne kundër atyre” – qytetarët e ndershmë që luftojnë për të drejtat e tyre kundër hajdutëve të privilegjuar dhe të pangopur. Në varësi të vendit dhe momentit, termi “ata” mund të nënkuptojë të pasurit, të varfrit, të huajt ose pjesëtarët e pakicave fetare, racore dhe etnike. Mund të nënkuptojë mbështetësit e një partie politike rivale ose njerëzit që banojnë në një krahinë të ndryshme të vendit. Mund të nënkuptojë politikanë, bankierë ose gazetarë. Pavarësisht se si aplikohet, përemri “ata” është një mjet politik i vërtetë dhe i provuar.

Ky libër nuk bën fjalë për gurë apo për dëmin që ata shkaktojnë. Gurët përbëjnë simbolikë të shprehjes së frustrimit. Ata nuk i zgjidhin problemet. Në të vërtetë, duhet të vëzhgojmë nga afër se cilat janë burimet më të thella të këtyre frustrimeve, reagimet e qeverive nëpër botë ndaj këtyre frustrimeve, si edhe mënyrat se si udhëheqësit politikë, institucionet, kompanitë, shkollat dhe qytetarët mund të bashkëpunojnë për të përmirësuar situatën.

Çelsi, në shtetin e Masaçusetsit, është një qytet ku dominon klasa punëtore. Nga rruga ku kam pasur shtëpinë në fëmijëri, mund ta hamendësoja në konturet e horizontit në ngjyrë të gjelbër dhe të praruar të Bostonit. Nuk e kisha idenë se çfarë ndodhte atje, por ato kulla pushtuan imagjinatën time. *Si mund të arrihet atje?* pyesja veten. Në shkollë të mesme m’u krijua mundësia për të ndjekur një program të quajtur “Mëso një fëmijë se si funksionon Amerika”. Ishim një grup fëmijësh ambiciozë. Me xhaketa dhe kravata, u nisëm për në qendrën e qytetit, duke përshtatur rrugë plot me njerëz, kryesisht burra me kostume të errëta; kaluam përmes dyerve të larta të xhamta, u ngjitëm me ashensor ku mbizotëronte një qetësi mbyltese, pritëm në një paradhomë dhe pastaj u

futëm në zyrat e drejtuesve të lartë. Mendoj se duhej të ishte bankë. Hidhja hapat mbi qilimin më të trashë që kisha shkelur ndonjëherë.

Na priti Timi, një burrë që dukej me të vërtetë i gëzuar që po na takonte. Shquhej për shtrëngim energjik të dorës, dhe m'u krijua përshtypja se vetëm mua më shikonte.

- Do të dëshironit të punonit këtu? – pyeti grupin.

Një prej nesh tha “po”, kurse ne të tjerët pohuam me kokë.

- Askush nuk mund t'ju pengojë, dhe mos lejoni askënd t'ju thotë të kundërtën. Nëse dëshironi të bëheni të suksesshëm, duhet të studioni dhe të punoni me përkushtim. Gjithçka varet nga ju.

Ai iu besonte këtyre fjalëve. Po ashtu edhe unë.

Pati të drejtë. Falë këtij programi, fitova bursë për të studiuar në universitet. Pastaj mbarova doktoraturën, më lindi një ide e shkëlqyer për të krijuar një kompani, bëra para, dola në televizion dhe shkrova libra. Një fëmijë i lindur në periferinë e largët të një qyteti madhështor amerikan, i biri i një nëne të ve (babai më vdiq kur isha katër vjeç), me një vendosmëri të pashembullt, shmangu shumë kurthe dhe çau rrugën drejt suksesit. Një shembull i thjeshtë i ëndrrës amerikane.

Në rini, ëndrra amerikane m'u shfaq si pjesë e paketës së “globalizmit”, një besim në ndërvarësinë universale dhe shkëmbimin ndërkombëtar, i cili dukej se garantonte rrugë për prosperitet si për djaloshin e varfër që isha në atë kohë, ashtu edhe për burrin e suksesshëm që shpresoja të bëhesha. Globalizimi dukej një zgjedhje *bujare* – një lojë në të cilën të gjithë mund të fitonin. Përqafo aspektet pozitive të kapitalizmit, shemb muret, krijo vende pune, ndërto dhe zgjerohu! Njerëzit që ia kanë dalë, ose besojnë se iu janë ofruar mundësi të mira, e përkrahin globalizmin. Unë për vete ia dedikova globalizmit jetën time profesionale. Pse jo? Për mua, sistemi ka funksionuar; po ky sistem, në të gjithë botën, ka shpëtuar qindra milionë njerëz nga varfëria. Përse një ditë të mos funksionojë për të gjithë?

Nuk ka ndodhur pikërisht kështu, dhe nuk është pikërisht kështu. Një shembull i hershëm që e hedh poshtë këtë ide, ndodhi gjatë trazirave që shpërthyen në Siatëll, në vitin 1999, gjatë takimit të Organizatës Botërore të Tregtisë⁵; filloi si një protestë paqësore dhe e organizuar mirë mbi tematika të punës dhe u shndërrua në një teatër anarkik të rrugës kundër organizatave shumëkombëshe, kundër armëve bërthamore dhe kundër çdo gjëje tjetër të imagjinueshme; më pas, u transformua në një luftë mes të rinjve që përpiqeshin t'u shmangeshin plumbave prej gome – nga njëra anë – dhe policëve që përpiqeshin t'u shmangeshin gurëve – nga ana tjetër. Globalistët nuk i kushtuan shumë vëmendje kësaj ngjarjeje. Në retrospektivë, kjo ishte një shenjë paralajmëruese.

Më 2008, gjatë periudhës së viteve të krizës financiare, vendime të gabuara dhe mungesa e besimit shkaktuan falimentimin e disa prej bankave më të mëdha të botës, duke tronditur gjithë planetin. Pastaj, u shfaq lëvizja “Pushtoni Uoll Stritin!”⁶, e cila i shqetësoi bankierët, pasi protestat mund të bëheshin të dhunshme. Atë vit, Forumi Ekonomik Botëror në Davos⁷ ishte i mahnitshëm. Askush nuk i dinte problemet, me të cilat do të përballlej ekonomia globale në të ardhmen. Më pas, ndodhi shpëtimi i bankave, gjë që stabilizoi tregjet. Udhëheqësit e Kinës injektuan miliarda dollarë për të mbajtur ndezur makinerinë ekonomike kineze, elita botërore iu rikthye pozicionit të saj të kahershëm, dhe “pushtuesit” e Uoll Stritit reshtën së protestuari.

Revolucionet e abortuara të botës arabe tërhoqën vëmendjen tonë dhe krizat e refugjatëve që u shkaktuan më pas, krijuan një panoramë më të kuptueshme të këtyre ngjarjeve, por vetëm kur Britania votoi për t'u larguar nga Bashkimi European, akuza kundër globalizmit u bë pashmangshmërisht e qartë. Pak kohë

më pas, Donald Trampi u zgjodh president i Shteteve të Bashkuara të Amerikës.

Në ditët e sotme, thelbi i shumë sloganeve është pabarazia. E kemi ditur gjithmonë se bota karakterizohet nga padrejtësitë, por pjesa më e madhe e elitave botërore besonte, në bazë të shumë evidencave, se globalizmi ishte zgjidhja, jo problemi. Megjithatë, ndërsa elitat mblidhen për të diskutuar këtë fenomen, mes njerëzve shtohet frustrimi.

Në Çelsi, në lagjen time të dikurshme, njerëzit janë të acaruar. Nuk mendojnë më se përkushtimi ndaj punës dhe arsimit është i mjaftueshëm. Nuk shohin një rrugë të qartë drejt suksesit, dhe ndihen të mashtruar. Besojnë se e kanë pësuar prej disa dekadash. Vëllai im votoi për Donald Trampin dhe, nëse ime më do të kishte qenë gjallë, edhe ajo do të kishte bërë të njëjtën gjë. Sigurisht, nuk do të kishte votuar për ndokënd që kishte kaluar tridhjetë vitet e fundit në Uashington. Zemërimi po bëhej një reagim edhe më i dukshëm në Apalashe, Gaza, Amerikën Latine, Afrikën e Veriut dhe Europën Lindore.

A janë të frikësuar globalistët? Absolutisht jo. Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe ekonomitë globale kanë shënuar rritje gjatë viteve 2017 - 2018, dhe nuk kërcënohemi nga ndonjë revolucion global, as nga ndonjë Luftë e Tretë Botërore që do të na imponojë të gjithëve ndryshim të perspektivës. Zemërimi publik është një gjendje kronike, me të cilën jemi mësuar të jetojmë, duke qenë se, për ne, sistemi aktual funksionon shumë mirë. Çfarë tha Obama, kur ishte kandidat për president? Në kohë të vështira, njerëzit që kanë humbur

të ardhurat, “acarohen, e kanë mendjen tek armët, feja, antipatia ndaj personave që janë të ndryshëm me ta, ndjesitë kundër emigrantëve apo kundër tregtisë, si mënyra për të shpjeguar frustrimet e tyre”. Globalistët vërejnë një të vërtetë të mjaftueshme në këtë deklaratë dhe nuk e kanë të nevojshme për të parë më nga afër se si jetojnë këta persona. Ne, globalistët, nuk i shohim tregtinë me jashtë dhe emigrantët ashtu siç i shohin ata, dhe as nuk na shkon në mendje se duhet të vihem në vend të tyre për ta kuptuar këtë gjë. Për këtë arsye, problemi i premtimeve të pambajtura nuk do të zgjidhet së shpejti. Madje, situata do të përkeqësohet. Dhe jo vetëm në SHBA.

Ky libër merret me pasojat. Kur ndihen të kërcënuara, qeniet njerëzore identifikojnë rrezikun dhe kërkojnë aleatë. E përdorim armikun, real apo imagjinar, për t'i afruar miqtë në anën tonë. Libri flet për ndryshimet politike, ekonomike dhe teknologjike në botë, si dhe ndasitë gjithnjë më të thella që këto ndryshime do të krijojnë ndërmjet gjeneratave të ardhshme të fituesve dhe humbësve. Trajton mënyrat, sipas të cilave njerëzit do t'i përcaktojnë këto kërcënime si luftë për mbijetesë, e cila ofron versione të ndryshme nocionit “ne” kundër formave të ndryshme të nocionit “ata”. Libri bën fjalë për muret që do të ndërtojnë qeveritë për të mbrojtur ata që janë brenda nga ata që janë jashtë, dhe shtetin nga populli i tij.

Parashtron gjithashtu se çfarë mund të bëjmë dhe si mund të reagojmë.

Fragment nga libri
Përktheu: Blendi Lami

1500 lekë

Çmimi Nobel 1949

W. FAULKNER

dritëegushtit

Onufri Roman